

JANINA ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: rašytinių šaltinių tarmės analizė,
tarmių leksikografija ir leksikologija, sociolingvistika.

MATO SLANČIAUSKO RANKRAŠTINIS ŽODYNELIS = IŠ ENCIKLOPEDIJOS. 1903

*The Dictionary = From Encyclopaedia.
1903 – The Manuscript Dictionary
of Matas Slančiauskas*

ANOTACIJA

Straipsnyje pirmą kartą mokslo visuomenei pristatomas rankraštinis Mato Slančiausko *Žodynelis = iš enciklopedijos. 1903*, saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejaus Istorijos skyriuje. Aptariama rankraščio struktūra, svetimžodžiai iš įvairių (lotynų, graikų, vokiečių, anglų, prancūzų, sanskrito) kalbų. Šio rankraščio 1910 m. perrašas, su priedašu „K. Barauske“, lyginamas su 1903 m. žodynėliu. Išryškunami abiejų žodynėlių skirtumai. Rankraštinio *Žodynelio = iš enciklopedijos. 1903* medžiaga pateikiama straipsnio prieduose.

ANNOTATION

The article presents the manuscript dictionary of Matas Slančiauskas *The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903* to the public for the first time. The dictionary is stored in the department of History of Šiauliai museum “Aušra”. The structure of the manuscript is discussed as well as the loanwords from various languages (Latin, Greek, German, English, French, Sanskrit) are presented. The transcription of 1910 of the dictionary with postscript to K. Barauske is compared to a dictionary of 1903. The differences of both dictionaries are emphasised. The material from manuscript of *The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903* is presented in the annexes of the article.

ESMINIAI ŽODŽIAI: leksikografijos istorija, svetimžodžiai, personalijos, posakiai, žodynelio perrašas.

KEYWORDS: history of lexicography, loanwords, personalia, expressions, a transcript of the dictionary.

ĮVADAS

Tautosakininkas Norbertas Vėlius rinkinyje *Šiaurės Lietuvos pasakos* užsimena, kad Matas Slančiauskas 1903 m. buvo sudaręs tarptautinių žodžių ir personalijų žodynelį¹. Jį pavyko rasti Šiaulių „Aušros“ muziejaus Istorijos skyriuje. Susiūto sąsiuvinio viršelyje užrašyta: „Žodynelis = iš enciklopedijos. 1903. A B C D E F M.“². Pirmame puslapyje yra, sakytume, pavadinimo papildymas – *Šioks – toks žodynelis*³. Rankraščio šifras ŠAM GEK 15819, rinkinio šifras ir inventorinis numeris I–R 196⁴. Slančiausko rankraščių aplanke aptiktas ir vienas žodynelio perrašas, pažymėtas 1910 m. data. Perrašo viršelyje nėra jokio pavadinimo, tik dešinėje pusėje, viršuje, parašyta pavardė: K. Barauskis, o pirmame puslapyje – K. Barauske⁵. Pirmame puslapyje pabraukti žodžiai „Šioks, toks žodynelis“, tikėtina, ir yra pavadinimas. Žodynelio gale Slančiausko įrašyta: „Kopijuotas 1910 m.“: Perrašo šifras ŠAM GEK 15814, rinkinio šifras ir inventorinis numeris I–R 130⁶.

Šio straipsnio tikslas – plačiau aptarti Slančiausko sudarytą rankraštį 1903 m. svetimų žodžių ir personalijų žodynelį ir palyginti jį su 1910 m. perrašu⁷. Tikslui įgyvendinti išsikelti šie uždaviniai: a) išanalizuoti ir aprašyti Slančiausko rankraščio *Žodynelis = iš enciklopedijos. 1903* (toliau *Žodynelis* arba *Ž*) struktūrą, pasižvalgant ir į dabartinių tarptautinių žodžių žodynų struktūrą, b) aptarti svetimžodžius pagal kalbas, iš kurių jie yra patekę į žodynelį, c) aprašyti svetimžodžių aiškinimo būdus, d) palyginti 1903 m. *Žodynelį = iš enciklopedijos* ir 1910 m. perrašą *Šioks, toks žodynelis* (toliau *Perrašas* arba *P*), e) aptarti vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės atspindžius abiejuose rankraščiuose.

---

¹ „Pats 1903 m. sudarė nedidelį (28 p.) tarptautinių žodžių ir personalijų (žymiųjų pasaulio mokslininkų, rašytojų ir pan.) žodynelį, kurį vėliau net kelis kartus perrašinėjo“ (Vėlius 1974: 27).

² Pavadinime minimi 1903 m. yra *Žodynelio* parengimo metai, nes ta pati data nurodoma ir *Žodynelio* paskutiniame puslapyje. Pats pavadinimas *Žodynelis = iš enciklopedijos* gali ir nebūti pavadinimas, o nuoroda į kažkokį leidinį, iš kurio rinkta medžiaga (leksika). Kokia tai galėtų būti enciklopedija (ar enciklopedijos), tebelieka autorės tolesnių tyrinėjimų tikslas.

³ Galima būtų manyti, kad *Šioks – toks žodynelis* ir *Šioks, toks žodynelis* yra tikrasis ir *Žodynelio*, ir jo *Perrašo* pavadinimas, nes tik jis įrašytas abiejuose rankraščių pirmuosiuose puslapiuose.

⁴ Autorė dėl pernelyg didelės straipsnio apimties neaptaria galimų ekstralingvistinių duomenų, susijusių su *Žodynelio* radimusi.

⁵ Tikėtina, kad Slančiauskas *Žodynelio* perrašą bus padaręs tautosakos pateikėjui Barauskiui, gyvenusiam Bijeikių bambalynėje (dabar Skaistgirio sen.), iš kurio 1901–1910 m. Slančiauskas yra užrašęs tikėjimų, burtų, prietarų ir kt.

⁶ Autorė kol kas nekėlė tikslo išsiaiškinti, kaip šie abu (pavieniai) rankraščiai pateko į Šiaulių „Aušros“ muziejų, nes ketina patyrinėti ir kitus šiame muziejuje saugomus Slančiausko rankraščių aplankus ir tuomet išsiaiškinti, kaip jie visi pateko į muziejų.

⁷ Kol kas pavyko rasti tik šį vieną perrašą, todėl tik jis vienas lyginamas su *Žodyneliu*.

Dar vieno XX a. pradžios rankraščio ir jo perrašo paskelbimas turėtų būti aktualus tiriant ne tik kalbos istorijos, dialektologijos, bet ir leksikologijos, leksikografijos problemas.

Straipsnyje taikomi aprašomasis, gretinamasis, lyginamasis ir medžiagos struktūrinimo metodai.

RANKRAŠČIO ŽODYNELIS = IŠ ENCIKLOPEDIJOS. 1903 APŽVALGA

Žodynėlio struktūra. Žodžiai *Žodynėlyje* surašyti pagal abėcėlę. Abėcėlės raidės iškeltos atskirai, pvz.: A., B., C. ir pan. Neiškelta atskirai ir visai nepažymėta Š raidė. Ji pateikta prie S. raidės po ilgesnio brūkšnio. Iš viso žodynėlyje surašyti 422 svetimžodžiai iš įvairių kalbų: lotynų, graikų, prancūzų, vokiečių, anglų, italų, ispanų, sanskrito⁸. Kartu su žodžiais yra pateikta ir žodžių junginių, įvairių posakių, paminėtos kai kurios personalijos su nuorodomis (asmenybės darbo pobūdžiu, gyvenimo datomis). Kiekviename *Žodynėlio* puslapyje pateikiama nuo 11 iki 15 žodžių su paaiškinimais (kuo aiškinimas ilgesnis, tuo mažiau žodžių surašyta puslapyje). Po kiekvienos raidės žodžių pavigiuojama (trumpai ar ilgiau) arba dedamas ilgesnis brūkšnys, kad raidės ir pateikta leksika būtų atskirtos. Žodžiai, žodžių junginiai, posakiai ir personalijos yra pabraukti. Po jų skliausteliuose trumpiniais ar visu žodžiu nurodoma kilmė, pvz.: (sanskritiškai), (itališškai), (gr.) ar (graik.), (lot.), (angl.) ir pan. Kai žodžio kilmė kartojama, rašomas kablelis ir brūkšnys be skliaustelių: , –. Kėlimui ir žodžių aiškinimui naudojamas lygybės (=) ženklas. Trumpinys *itt.* atlieka dvejopą funkciją: žymi ir trumpinį (itališškai), ir trumpinį (ir taip toliau). 26 psl. pabaigoje pieštuku surašyti skaičiai 2 – 3 kažkienu kito ranka. 27 psl. po trijų žvaigždučių (*), išdėstytą trikampę figūrą, išskirti sunumeruoti keturi žodžiai. Numeracija ryškesnė nei tekstas. 28 psl. yra nurodyta data, vieta ir autorius (23, X. 1903 m. Reibeniuose), kitoje eilutėje – „M. Slančiauskas“, o po to išvedžiotas tradicinis, tik Slančiauskui būdingas, sukinyš. *Žodynėlio* yra 28 (su įrišimu – 30) psl. Viršelio reverse matyti 19 vokiškų žodžių – siuvinio matavimo terminų. Prie kai kurių iš jų pieštuku parašyti sunkiai įžiūrimi skaičiai, pvz.: Taille 27, Vorderlänge 204, Brustfalten 1, Achselbreite 54 ir pan.⁹ Pirmajame puslapyje yra parašyta: Šioks–toks

⁸ „Skolinys suprantamas kaip kalbinio modelio pamėgdžiojimas (reprodukcija) kitoje kalboje dviem lygmenimis: išorinės formos ir semantinio turinio“ (Lanza 2009: 15), plg.: „il prestito consiste nella riproduzione di un elemento linguistico alloglotto nel dupline, aspetto del significante e del significato“ (Gusmani 1987: 94).

⁹ Slančiauskas buvo siuvėjas. Viršeliui jis panaudojo naudotą popierių, ant kurio buvo užsirašęs kažkokiam žmogui siūto drabužio matmenis.

žodynelis, ir tik tuomet pateikiami A raidės svetimžodžiai, žodžių junginiai, posakiai ar personalijos. Žodynelio plotis – 9,5 cm., o aukštis – 17,3 cm.

Žodynelio leksika. Lotyniški žodžiai. Net 172 žodžiai iš jau minėtų 422 yra Slančiausko paminėti suskliaustu žodžiu (lotyniškai) arba trumpiniu (lot.), o jei pateikiami keli lotyniški žodžiai, naudojamas brūkšnys ir kablelis (–).¹⁰ Straipsnio 1 priede surašyti 62 adaptuoti žodžiai ir 110 neadaptuotų lotyniškų žodžių, žodžių junginių ir posakių. Adaptuotieji, pvz.: Agitacija Slančiausko aiškinamas kaip „judėjimas, kušėjimas“ (1), Egoizmas „saumylyste“ (7), Humanista „žmoniškas, visaip mokytas, – akylas žmogus“ (11), Oponentas „priešginys, užmetinetojis“ (15), Rizika „ant laimes, žut but“ (21) ir pan., – yra vartojami lietuvių bk iki šiol. Neadaptuotų žodžių, pvz.: Ego „aš“ (6), Gaudium „linksmybe, džiaugsmas“ (10), Licet „vale, leista“ (14), Pars „dalis“ (17), Scientia „mokslas, Žinojimas“ (22), Studio „mokslas, lavinimas“ (23), Ultimus „paskutinis, pastaras“ (26), Vivat! „tegyvuojal!“ (27) pateikta apie 40¹¹. Daugiausia *Žodynelyje* neadaptuotų žodžių junginių ir posakių, plačiai vartojamų daugelyje pasaulio kalbų, pvz.: Amicus Plato sed magis amica veritas „brangus man Platonas, bet teisybe brangesne“ (2), Errare humanum est „klysti yra žmoniui daigtas“ (7), Nolens volens „noroms nenoroms“ (15), O tempora! O mores! „O laikai! o papročiai“ (15), P. s. = post scriptum „prierašas po bele kokio rašto“ (19), Volens nolens „norent nenorent“ (27) ir pan.¹²

Svetimžodžiai yra įvairių gyvenimo situacijų įvardijimai (socialinės atskirties, vienybės, tarpusavio santykių, išskyrimo pagal tam tikrą ypatybę ir pan.); istorinės romėnų (Romos) tautos realijos; raštijos, mokslo, meno terminai ir įvairūs pamokomieji posakiai.

Graikiški žodžiai. Aptariamame *Žodynelyje* gausu svetimžodžių, prie kurių skliausteliuose pažymėta: (graikiškai), (graik.), (gr.), (gr. mitol.), o jeigu trumpinys prie žodžio turi būti kartojamas, dedamas kablelis ir brūkšnys (–). Tokių žodžių su minėtomis nuorodomis yra 69 (žr. 2 priedą). Atkreiptinas dėmesys, kad posakių ar graikiškų žodžių junginių *Žodynelyje* nėra pateikta. Kaip neadaptuotus minėtume: Kosmos „Žeme, pasaule, svietas“ (14), Panegirik „pagirenti kalba, raštas, arba eiles“ (16), Panoptikon „surinkimas daug daigtu vertu matimo“ (16), Polypkon „daug balsis“ (18), Pseudo „netikras, melagingas“ (20), Zeus (= Dzeus) „Dievas graikiškas, tevas dievu ir žmoniu, augščiausias valdytojus viso Sutverimo; pas romenus garbintas po vardu Jovišo; – ogi ir pas Lietuvius Perunas išperejas dangū, Žeme itt.“ (28).

¹⁰ Svetimžodžio kilmės nuorodos pateikiamos ir dabartiniuose žodynuose, plg.: *Tarptautinių žodžių žodynas* 2001: 6–7.

¹¹ Autorė straipsnyje nesprenžia klausimo, ar autentiškai perrašytas svetimžodis.

¹² Plg.: *Tarptautinių žodžių žodyne*, išleistame 1985 m., autentiški posakiai pateikti atskirai – 522–527 psl. Net 17 jų sutampa su Slančiausko žodynelyje pateiktais posakiais.

Visi kiti žodžiai – adaptuoti, plg.: Epilogas „uzbaigimas kalbos, poematu, pasaku itt.“ (7), Gramatika „kalbamokslis“ (10), Kosmopolitas „gyventojus laikas visą pasaulę už savo tėvynę“ (14), Pseudonimas „parašas prasimanyto sav vardo – netikras“ (20), Tyronas „baisus valdininkai – pikti pas senoves Graikus“ (25).

Tai daugiausia mokslo, religijos, meno ir muzikos terminai. Primintina, kad daugiausia bk svetimžodžių dažniausiai yra atėję iš graikų ir lotynų arba abiejų kalbų žodžių sandūros, todėl ir Slančiausko rankraštyje jų daugiausia¹³.

Prancūziški žodžiai. Prie 26 *Žodynėlyje* surašytų žodžių ir posakių Slančiauskas pažymėjo trumpinius: (franc.), (fran.), (fr.), (-). Straipsnio 4 priede yra neadaptuotų žodžių Pardon „mylestos atleidimo, parprašau“ (17), Vis à vis „prieš, prieš priešais“ (27) ir adaptuotų Charakteris „savas užsivedimas“ (5), Šarlatanai „šaldrokas, suvedžio-tojis, apjieškotojus“ (24). Pateikta ir keletas žodžių junginių bei posakis, pvz.: Qui vive? „kas given? Kas ten?“ (20), Qui vivra verra „kas bus gyvas pamatys“ (20).

Prancūziški žodžiai – tai prekybos ir statybos terminai, žmogaus ypatybių įvardijimas ir vienas keiksmožodis¹⁴.

Angliški, vokiški, itališki, ispaniški, sanskrito žodžiai. Kitų kalbų 14 žodžių *Žodynėlyje* turi pažymas: (angl.) arba (ang.), (vok.) arba (vokiš.), (itališkai) arba (itt.) ir (sanskritiškai), (išpaniškai). Iš 7, pažymėtų (angl.) arba (ang.), yra dvi personalijos (Darvinas Erazmas „mokėtas zoologas 1731–1802“ (5) ir Darvinas Karalius Robertas „naturalista ir keliauninkas 1809–1882“ (5)), keli pavieniai žodžiai (Drapėris „rašt. 1811–1882“ (6), Flaga „veliukas, papartis“ (9), Snob „nepažystas draugystės“ (23)) ir du posakiai (God – dam „lai manę Dievs baudžia“ (10), Tobe ar not to be „but ar nebut (Šekspiro iš Hamleto)“ (25) (žr. 5 priedą). Trimis vokiškais žodžiais nusakoma: Cypelis „smailuma uolos į marę“ (5), Feleris „apsigavimas, paklydimas“ (9), Frei „veltų, dykai, valnas“ (9) (žr. 3 priedą). Žodžių junginio trumpinys ir posakis turi nuorodą apie kilmę iš italų kalbos: Etc (et ceter) „ir teip toliau“ (7), Se non è vero è ben trovato „jei tas ir neteisybe, tai bent gerai pramanyta“ (22) (žr. 6 priedą). Prie vieno žodžio Slančiauskas įrašė: (išspaniškai) – Uraganas, Orkanas „baisus vesulas“ (26), o dar vienas turi nuorodą: (sanskritiškai) – Trimurti „Trijatis, trys dievytės: Brahma, Višnu ir Giva“ (25) (žr. 7 priedą). Iš pavyzdžių matyti, kad atskiri svetimžodžiai yra adaptuoti, kiti ne, o žodžių junginiai ir posakiai pateikiami neadaptuoti.

Minėtų kalbų žodžiais įvardijami buities daiktų ir gamtos reiškinių pavadinimai, nurodomos dievybės, įvardijami mokslininkai, pateikiamos santrumpos, citatos iš literatūros. Mokslininkai yra pastebėję, kad vokiečių kalbos skolinių lietuvių kal-

¹³ Žr.: LKE 1999: 641.

¹⁴ Lietuvių bk esama internacionalizmų iš prancūzų kalbos. Žr.: LKE 1999: 641.

boje esama tik apie 0,5 %¹⁵. Tyrėjai linkę manyti, jog anglicizmai ne tiesiogiai atėjo iš anglų kalbos, o gauti per tarpininkes kalbas¹⁶. Pastebėta, kad lietuvių bk esama internacionalizmų ir iš ispanų kalbos¹⁷.

Žodžiai be kilmės nuorodų. Daugiausia *Žodynelyje* žodžių be jokios nuorodos į kalbą. Jų iš viso yra 116, ir ne tik žodžių, bet ir žodžių junginių, posakių (žr. 8 priedą). Vieni jų adaptuoti ir prie jų galėtume drąsiai rašyti trumpinį „lot.“; plg.: Specialista „kas kokį mokslą geriausiai išsilavines ir supranta.“ (23), Projektas „meginimas.“ (19), Patrijotas „tevynes mylėtojis.“ (17), Filologas „mokslamylis.“ (9), Autobiografija „aprašymas savo gyvenimo begio.“ (3). Kiti – neadaptuoti (įvairių kalbų: lotynų, graikų, prancūzų, vokiečių) žodžiai, pvz.: Aceront „svietas požeminis.“ (1), Centrum „punktas vidurinis.“ (5), Novelle „apysaka prozaiška.“ (15), Scurra „romenu vargingas gyventojus.“ (22). Posakiai ir žodžių junginiai surašyti neadaptuoti, plg.: Capite censi „Romoje vargingiause klasa gyventojų.“ (5), Panem et ciresens! „duonos ir žaislu (tai šauksmas romiečiu laike nupuolimo žmoniškumo).“ (16), Per aspera ad astra „par erškečius pas žvaizdes.“ (17).

Vyrauja socialinio, buitinio ir literatūrinio sluoksnio leksika. Iš viso pavienių žodžių yra 95, o žodžių junginių ir posakių – 21. Kodėl Slančiauskas prie jų nepažymėjo jokios nuorodos, galima tik svarstyti: gal tie žodžiai buvo dažniau vartojami ir žinomi, gal Slančiauskas paprasčiausiai užmiršdavo pažymėti nuorodą, gal būta kokių kitų priežasčių nepažymėti žodžio kilmės. Šie svetimžodžiai – karo, muzikos, teatro, psichologijos, literatūros, istorijos, tapybos terminai, visatos dalys, įvardyti medicinos mokslo pradininkai, išradėjai ir išradimai, įvairūs posakiai.

1 LENTELĖ. Svetimžodžiai su Slančiausko pažymėta (nepažymėta) kilme

Lotynų	Graikų	Prancūzų	Anglų	Vokiečių	Italų	Ispanų	Sanskrito	Nepažymėta kilmė
172	69	26	7	3	2	1	1	116

Personalijos. *Žodynelyje* Slančiausko yra paminėta 30 personalijų (žr. 9 priedą) – rašytojų, poetų, keliautojų, filosofų, gamtininkų, išradėjų. Antai įrašyti šie rytų ir vakarų pasaulio istorikai ir filosofai: Aristoteles „filozofas graikų mokytinis Platono 384–322 pr. Kristu“ (3), Bruno Giordoni „fil. 1550–1600. sudėgintas Romoje“ (4), Herodotas „tevas istorijos, pirmiausias raštininkas graikų 484–424 pr. Kris.“ (10), Konfucas, Kong=Fu=Tse „tai filozofas Kynu 551–479. pr. Kristu“ (13), Pytagoras „graikų filozofas 540–500. pr. Kristu“ (20), Xanthus iš Lidijos „garsus istorikas grai-

¹⁵ Plačiau žr.: Sabaliauskas 1990: 259.

¹⁶ Žr.: LKE 1999: 214.

¹⁷ Žr. LKE 1999: 641.

kų gyveno V. ir VI. šimtmetij pr. Kristu“ (27). Nuosekliausiai apibūdinamas Sokrates „žinomiausis graikų filozofas gimes 470 m. pr. Kristu, 69 metu budams valdžiai apskustas už bedievystę ir demoralizavimą jaunumenies par poeta Militoza, kalbetojį Likoną ir garborių Agitoza nuodais apduotas numire. Sokrates, yra tvoreju moksliškos dialekcijos ir mokslingos jos metodos“ (23). Iš rašytojų, poetų ir raštininkų paminėti: Dante Alighieri „poet. 1265–1321“ (5), Draperis „rašt. 1811–1882“ (6), Gibbons „raštininkas angļu 1737–1794“ (10), Homeras „graiku didis poeta IX. amž. pr. Kristu“ (11), Rousseau (Žan Žak Ruso) „literaturas, filozofas 1712–1778“ (21), Shakespeare „(Šekspiras Vilis) 1564–1616“ (22), Tindalius „raštininkas anglik. 1657–1738“ (25), Volney „francuzu rašejis 1757–1820“ (27), Voltaire „francuzu raš. 1694–1778“ (27), Vergilius „raštinink. gim 1470 m.“ (27), Virgilius (Maro Publius) „poeta romiškas 70–19 m. pr. Kristu“ (27). Slančiausko *Žodynyje* minimi šie keliautojai ir gamtininkai: Darvinas Erazmas „mokītas zoologas 1731–1802“ (5), Darvinas Karalius Robertas „naturalista ir keliauninkas 1809–1882“ (5), Humboldtas Frid. Henr. Alek. „keliauninkas ir gamtininkas 1769–1859“ (11), Huxley „zoologas ang. gim. 1825“ (11), Pytheas (Putejus) iš Massylijos „pradžioj III. šimtmečio pr. Kristu. Jis apvažiauvo Europą, jo raštai ir Lietuva siekias“ (20). Slančiauskas surašė žymiausius tyrėjus ir išradėjus: Galilejus, Galileo „fizikas 1564 – m 1642. Jis pirmasis suprato krutejimą pasaules. Jo žodžiai „è pursi muove = o bet gi jį kruta“ (9), Gutenbergis Jonas „išradejis knygu spaustuves 1397–1468“ (10), Hippokrates „tevas medicinos visų laikų 460–364 prieš Kristu“ (11). Į *Žodynelį* įtraukti ir mokslininkai teologai: Husas arba Gusas Jons „1369–1415. Sudegītas „šventoje inkvizicijoje“ (11), Straussas Dovidas Fridr. „teologas, jis apraše „Gyv. Jezaus“ 1804–1874“ (23). Iš pateiktų personalijų matyti, kad Slančiauskui svarbiau rašytojai, filosofai, keliautojai, o tik tada – išradėjai ir religijos puoselėtojai (žr. 2 lentelę).

2 LENTELE. Personalijos pagal veiklos sritis ir šalis

Personalijos	Skaičius	Priklausymas šaliai
Raštininkai, rašytojai, poetai	11	Graikų, angļu, prancūzų, romėnų
Filosofai	5	Graikų, kinų, romėnų
Gamtininkai, keliautojai	3	Be nuorodos
Zoologai	2	Angļu
Išradėjai	2	Amerikos
Istorikai	2	Graikų
Teologai	2	Be nuorodos
Fizikas	1	Be nuorodos
Medicinos mokslo pradininkas	1	Be nuorodos
Be įvardijimo	1	Be nuorodos

Posakiai. *Žodynelyje* posakių yra net 64 (žr. 10 priedą). Vyrauja lotyniški posakiai, po vieną yra itališką ir anglišką, pvz.: Tobe ar not to be „(iš.: tu bi or not tu bi), but ar nebut (Šekspiro iš Hamleto)“ (25), Se non è vero è ben trovato „jei tas ir neteisybe, tai bent gerai pramanyta“ (22). Posakiai nevienodos sudėties, t. y. nuo dviejų žodžių, iki ilgesnio sakinio, plg.: Sapienti satis „gudrei galvai žodžio gana, – išmintingam žodžio pakanka“ (22), Vita brevis, ars longa „gyvenimas trumpas, trusas ilgas“ (27), Tempora mutantur, et nos mutamus in illis „laikai parsimaino ir mes su jais“ (25). Prie posakių skirtini ir du trumpiniai, pvz.: A. a. u. c. Anno ab urbe condita „Metuose po sustatimo miesto (Romo)“ (1), P. U. C. = post urbem conditam „po uždejimo miesto (Romo). 753 pr. Kristu, – nuo tos datos romenai skaitė metus“ (20). Kaip posakius Slančiauskas išskyrė Horacijaus ir Šekspyro citatas, pasirinko posakius, kuriais nusakomas požiūris į pavergimą, tėvynę, papročių ir gyvenimo kaitą, patirties perdavimą kitiems, plg. posakį: Verba volant, scripta manent „žodis nulekia, raštas pasilieka“ (26).

Žodžių junginiai. Prie žodžių junginių priskirtini *Žodynelyje* surašyti 27 dviejų žodžių junginiai arba santrumpos (žr. 11 priedą). Slančiauskas du iš jų pateikia adaptuotus, pvz.: Absoliutiška monarchija „neaprobežiuota valdžia monarcho“ (1), Ariškos kalbos „indo europiškios kalbos“ (2). Visi kiti yra surašyti originalo kalba, plg.: Nefasti dies „nelaimės dienos“ (15), Poste restante „ant gromatų ar siuntinio rašas: kad pats adresatas ateitu atsiimti“ (18), Sua sponta „gera valia“ (24). Prie žodžių junginių priskirtinos ir keturios santrumpos, tokios kaip: P. s. = post scriptum „priedas po bele kokio rašto“ (19), U. C. (urbis condita lot.) „data: nuo uždejimo miesto (Romo)“ (25), U. i. (ut infra) „kaip žemiau.“ (26), U. s. (ut supra) „kaip augščiau“ (26). Posakiais atspindimas žmogaus gyvenamos ir kalbamos aplinkos papildymas.

Žodžių aiškinimo struktūra. Atskirai verta aptarti *Žodynelyje* pateiktų žodžių aiškinimą, į kurį Slančiauskas, kaip matome iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, skyrė daug dėmesio, kad besimokančiam ar bevartojančiam vienas ar kitas žodis būtų aiškus (žodžių aiškinimo būdai atspindėti 3 lentelėje). Svetimžodžiai paprastai aiškinami vienu žodžiu, plg.: Anonimas, bevardis. (2), Errata –, klaida. (7), Pars (lot.), dalis. (17), Sui generis –, savotiškas (24)¹⁸. Toks aiškinimas nėra dažnas. Slančiauskas mėgsta išsamesnį, sinoniminį aiškinimo būdą, plg.: Apage, atsitrauk, eik sav. (2), Licet (lot.), vale, leista. (14), Qui vive? (fr.), kas given? Kas ten? (20), Vulgo (lot.), visatis, drauge. (27). Dažniausiai aiškinimai būna išsamesni: ne tik sinonimais, bet ir žodžių junginiais, plg.: Data arba datum, užžymejimas die=nos, menesio ir metų. (5), Improvizacija, dainavimas arba giedojimas iš galvos beprisitaikoma. (12),

---

¹⁸ Skolinio reikšmė gali būti visiškai ar iš dalies išlaikoma arba kintanti, t. y.: siaurinama, plečiama, visiškai nutolinama nuo originalo. Plačiau žr. Lanza 2009: 74–80.

Psychologija (gr.), dalis filozofijos, patyrimas ape dušę. (20), Vacat (lot.), trukst, laisvi vieta neužimta. (26). Aiškinimuose nevengiama išsakyti ir savo pažiūrų, pvz.: Pangermanyzas (gr.), susivienijimas visu vokiškų tautu skilčiu (– Panlietvyz=mas! Kada bus?) (16). Slančiausko mėgstama svetimžodį paaikškinti ir nusakomuoju būdu, pvz.: Autoritetas, pripažinimas sav augšto mokslo. (3), Fonografas, išradimas Edisono del suturejimo balso skambejimo itt. (9), Kosmopolitas –, gyventojus laikas visą pasaulę už savo tevynę. (14), Teka (lot.), tarba del poperiu ir knygu (25). Prie personalijų Slančiauskas pateikia daugiau informacijos: laiką, profesiją, asmenybės vertinimą, kartais nurodydamas ir sąsajas su Lietuva, plg.: Galilejus, Galileo, fizikas 1564 – 1642. Jis pirmasis suprato krutejimą pasaules. Jo žodžiai „è pursi muove=o bet gi jį kruta“: (9), Pytheas (Putejus) iš Massylijos pradžioj III. šimtmečio pr. Kristu. Jis apvažiavo Europą, jo raštai ir Lietuva siekias. (20), Zeus (=Dzeus, Dievas) (gr.), Dievas graikiškas, tevas dievu ir žmoniu, augščiausias valdy=tojus viso Sutverimo; pas romenus garbintas po vardu Jovišo; – ogi ir pas Lietuvius Perunas išperejas dangu, Že=me itt. (28). Slančiauskas, aiškindamas svetimų kalbų žodžių junginius ir posakius, vengia plataus aiškinimo, stengiasi tiksliai atspindėti prasmę, tik ten, kur ji gali būti nesuprantama, aiškinimas būna kiek platesnis, pvz.: Per aspera ad astra, par erškečius pas žvaizdes. (17), P. U. C. = post urbem conditam, Po už=dejimo miesto (Romo). 753 pr. Kristu, – nuo tos datos romenai skaitė metus. (20); Si vis pacem parabellum –, jei nori ra=mybes, taisykis į kova (mušį). (23) (žr. 3 lentelę).

3 LENTELE. Svetimžodžių aiškinimo būdai

Aiškinimas vienu žodžiu	Aiškinimas sinonimu (-ais)	Aiškinimas nusakomuoju sakiniu	Aiškinimas paminint profesiją, datą ir pan.	Mišrus aiškinimas (vienu žodžiu ir sakiniu, žodžiu, sinonimu ir papildomu sakiniu ir pan.)
72	119	196	26	9

Žodžių ir posakių aiškinimas pateikiamas po trumpinių ir kablelio arba tik kablelio, kuris beveik nuosekliai rašomas visur, išskyrus 2, 6, 9, 10, 15 psl., kur po trumpinio kablelio nėra, ir 27 psl., kur kablelio nėra po žodžio. Lygybės ženklą = Slančiauskas vartoja dviem atvejais: kaip žodžio perkėlimo (pvz.: vargin=giause (5), ami=ca (2), apšvies=ta (12), pa=skirta (21) ir kaip žodžio aiškinimo skliausteliuose ženklą, pvz.: sveiks! (=sveiks gyvs) (26), Zeus (=Dzeus, Dievas) (28). Jokio perkėlimo žymėjimo nėra 10, 14, 15, 17 psl. prie žodžių: pirmiau (į kitą eilutę nukeltas) sis, nesupu (nukelta) ves, tamsu (nukelta) nas, už (nukelta) auginama. Žodynelyje yra žodžių, kurių ne visos raidės sujungtos, t. y. tarp raidžių yra tarpelių, pvz.: Problema tas (19), Pro paganda (19). Yra taisyčių (21), nubrauktų žodžių

(15), viršum aiškinimo užrašytų žodžių (18, 21), padarytų paties Slančiausko. Pliuso (+) ženklas (26), pieštuku įrašyti skaičiai 2-3 (26) gali būti ne autoriaus, o *Žodynelio* naudotojo (ar muziejininko?).

Po aiškinimo Slančiauskas deda tašką, bet jų nėra 1–4, 6, 7, 13, 14, 20, 22, 25–27 puslapiuose.

Galima sakyti, kad antraštinių žodžių aiškinimo būdai yra tradiciški ir nelabai skiriasi nuo dabarties tarptautinių žodžių aiškinimo.

ŽODYNELIO = IŠ ENCIKLOPEDIJOS. 1903
IR PERRAŠO ŠIOKS, TOKS ŽODYNELIS
1910 M. LYGINIMO APŽVALGA

Abu rankraščiai skiriasi dydžiu: 1903 m. *Žodynelio* viršelio ir vidinių lapų aukštis 17,3 cm., o plotis – 9,4 cm. 1910 m. perrašo (toliau *Perrašas*) vidinių lapų aukštis toks pat – 17,3 cm., tik plotis kiek didesnis – 11,6 cm. Viršelio aukštis – 17,4 cm., o plotis – 12 cm. 1903 m. *Žodynelio* yra 28 puslapiai, o 1910 m. *Perrašo* – 24 psl. 1903 m. *Žodynelio* viršelis šviesiai gelsvai pilkas, o 1910 m. *Perrašo* – šviesiai žalsvas. Abu žodynėliai Slančiausko susiūti iš popieriaus. 1910 m. *Perrašo* viršelio dešinės pusės viršuje yra tik pavardė *K. Barauskis.*, jokio pavadinimo nėra. Pirmame *Perrašo* puslapyje, prieš žodžius iš *A. raidės*, yra pavadinimas *Šioks, toks žodynelis* (plg.: 1903 m. – pirmame *žodynelio* puslapyje taip pat yra įrašas *Šioks – toks žodynelis*).

Perraše nėra penkių žodžių (žodžių junginių): *Aut – aut*, arba – arba. (3), *Inkliuzija*, privienijimas. (12), *Qui vive?* (fr.), kas given? Kas ten? (20), *Socius amaris –*, draugas meiles. (23), *Socius doloris –*, bendras skausmų (23).

Kelis kartus *Perraše* išskirti du žodžiai, o *Žodynelyje* jie surašyti kartu, plg.: *Vide –*, žiurek. *Vidi*, mačiau. (27) – *Vide –*, žiurek. (22), *Vidi (l.)*, mačiau. (22).

Kai kur skiriasi žodžių aiškinimas: vietoj 1903 m. *Aceront*, svietas požeminis, 1910 m. – pasaulis požeminis (1), *Ad exemplum* (lot.), pavaizdan. – paveizdan (1).

Žodžių aiškinimas *Perraše* papildomas sinonimais, plg.: *Apage*, atsitrauk, eik sav. – *Apage*, atsitrauk, eik sav, šalin. (2). Tokių papildymų yra 7 ir 8 psl.

Neretai *Perraše* taisomos *Žodynelio* rašybos ir skyrybos klaidos, plg.: *Altruizmas*, jausmas priešingas egoyzmui, maloneartymo (2) – *Altruizmas*, jausmas priešingas egoizmui, malone artymo (1), *aut Caesar*, *aut nihil*, arba *Cezaru*, arba *niekuom* (3) – *aut Caesar*, *aut nihil*, arba *Cezariu*, arba *niekuom* (2), *Bacterium*, grybelytes, ligu sekla (4) – *Bacterijos*, grybelytes, ligų seklas. (3). Tokių taisymų yra *Perrašo* 3, 5–9, 11–23 psl.

Perraše pastebimas aiškinamųjų žodžių lietuvinimas, plg.: *Darvinas Karalius Robertas* ang. naturalista ir keliauninkas 1809–1882 (5) – *Darvinas Karalius Ro-*

bertas ang. gamtininkas ir keliauninkas 1809–1882 (4). Tokie žodžių lietuvinimo atvejai pastebėti 12, 16, 17, 19, 22 psl.

Aiškinamųjų žodžių tvarka *Perraše* pakeičiama – kai kurių žodžių atsisakoma iš viso, plg.: Aristoteles, filozofas graikų mokytinis Platono 384–322 pr. Kristu. (3) – Aristoteles, graikų filozofas mokytinis Platono 384–322 pr. Kristu. (2). Tokių žodžių kaitos (sukeitimo) atvejų yra 4, 7, 8, 10, 11, 14, 16–19, 23 psl.

Sutrupinti žodžiai *Perraše* nebetrupinami, plg.: Dante Alighieri, poet. 1265–1321. (5) – Dante Alighieri, poeta 1265–1321. (4). Tai pastebėta 9 ir 18 psl.

Perraše tikslinamas žodžio aiškinimas, plg.: Autobiografija, aprašymas savo gyvenimo begio (3) – Autobiografija, aprašymas savo gyvenimo (2), Centrum, punktas vidurinis (5) – Centras, punktas, vidurys. (4), Frantas, filintas, elegantas (9) – Frantas, filintas, elegantas. (pliuškis). (8). Tokių aiškinimo tikslinimų yra *Perrašo* 4, 8, 9, 12, 14–16, 18, 21 psl.

Kartais *Perraše* yra ir aiškinimo papildymų, plg.: Edisonas, gimes 1847. Amerikoje. (6) – Edisonas, visų žinomas amerikietis gim. 1847. (5). Pastebėta 12 ir 19 psl.

Perraše ieškoma tinkamesnės aiškinamųjų žodžių formos, plg.: Egoista –, savimylis. (6) – Egoista, savimeilis. (5). Tai pastebėta 9, 10, 15 psl.

Atsiranda trumpinys (l.) ten, kur Slančiauskas, vietoj pasikartojančio (lot.), rašė –, plg.: Agitacija –, judejimas, kuštejimas – Agitacija (l.), judejimas kuštejimas (1).

Kitur *Perraše* trumpinamas ir pats (lot.), pvz.: Aksiomas (lot.), tikras išrodymas, teisybe (2) – Aksiomas (l.), tikras išrodymas, teisybe (1). Pastebėta 18, 19, 21 psl.

Kartais trumpinys pailginamas, plg.: Cypelis (vok.), smailuma uolos į marę. (5) – Cypelis (vokišk.), smailumas uolos į marę. (4). Tai pastebėta 14 ir 20 psl.

Perraše neretai atsisakoma trumpinių, paliekamas tik kablelis, plg.: Egoizmas (lot.), saumylyste. (7) – Egoizmas, savmylyste. (6). Tai pastebėta 13 psl.

Kur *Žodynylyje* būta brūkšnio ir kablelio (arba tik kablelio), *Perraše* atsiranda trumpinių, plg.: Kompas –, saules laikrodys ir adata magnasine. (13) – Kompas (fr.), saules laikrodys ir adata magnasine. (11). Tai pastebėta 12–15, 17, 18, 20, 21–23 psl.

Pastebėta, kad *Perraše* yra trumpinami kai kurie žodžiai, Kristų – Kr., augštumo – augšt., plg.: Hippokrates, tevas medicinos vi=šų laikų 460–364 prieš Kristų. (11) – Hippokrates, tevas medicinos visu laikų 460–364 prieš Kr. (9). Pastebėta 16, 21, 23 psl.

Kai kur *Perraše* sudedami skyrybos ženklai, plg.: Dictum factum, pasakyta padaryta, gatava (6) – Dictum factum, pasakyta, padaryta, gatava (5).

Perraše nėra brūkšnio ir kablelio, lieka tik kablelis, plg.: Egoista –, savimylis. (6) – Egoista, savimeilis. (5). Tokie atvejai pastebėti 6, 7, 9, 11–14 psl.

Aiškinimuose esantis brūkšnys keičiamas kableliu, arba jo atsisakoma visai, plg.: Epizoda (gr.), užsilaidimas kalboje, poemate – raštuose. (7) – Epizoda (gr.), užsilaidimas kalboje, poemate, raštuose. (6). Toks keitimas pastebėtas 14, 16, 18 psl.

Perraše nėra skliausteliuose įterpto aiškinimo, plg.: Pangermanyzas (gr.), susivienijimas visu vokiškų tautu skilčiu (– Panlietvyz=mas! Kada bus?) (16) – Pangermanyzas, susivienijimas visu vokiškų tautu skilčiu. (13).

Vietoj „=“ ženklą *Perraše* vartojamas kablelis, plg.: Radikalas (lot.), kietai=tvirtai turįs prie savo pasiėmimo. (21) – Radikalas (lot.), kietai, tvirtai turįs prie savo pasiėmimo. (17).

Perraše vartojamas dvitaškis, kur *Žodynėlyje* būta kablelio, plg.: Rizika (lot.), ant laimes, žut but. (21) – Rizika (lot.), ant laimes: žut but. (17).

Brūkšnys *Perraše* vartojamas ten, kur būta kablelio, plg.: Trimurti (sanskritiškai), Trijatis, trys dievystės: Brahma, Višnu ir Giva. (25) – Trimurti (sanskritiškai), Trijatis – trys dievystės: Brahma, Višnu ir Giva. (21).

Perraše yra nurodyta data ir autorius, kaip ir *Žodynėlyje*: 23, X. 1903. Kitoje eilutėje – *Reibeniuose M. Slancauskas*. Kiek žemiau, po vingiuotos linijos, informuojama: *Kopijuotas 1910 m.* Po vingiuotos linijos yra priedas: *Jusu viską apturejau „Gar.“ Ir vakar gavau.* Kam adresuotas šis priedas ir koks jo tikslas, dar reikia tyrimo. Galbūt ši informacija susijusi su gauta tautosakos medžiaga iš Barauskio. *Perraše* nėra Slančiausko sukinio. *Perrašo* autorius, tikėtina, yra pats Slančiauskas, bet gali būti, kad jį atliko ir kažkas kitas, nes *Perrašo* rašmenys smulkesni, nors labai panašūs į Slančiausko. *Žodynėlyje* nebuvo išskirta Š. raidė, tik tarpas ir paviniavimas atskyrė žodžius nuo S. raidės, o *Perraše* ji jau yra pažymėta (20).

Perrašo pradžioje mėginta sutalpinti kiek galima daugiau žodžių, todėl iki trečio puslapio tekstas labai suspaustas. Nuo trečio – jau stengiamasi rašyti taip, kad *Žodynėlio* puslapio tekstas tilptų į *Perrašo* puslapį. Po kiekvienos raidės *Perraše* paviniuojama taip, kaip *Žodynėlyje*, paliktos ir žvaigždutės, skiriančios tekstą.

Abiejų žodynėlių iškeliami antraštiniai žodžiai – pabraukti.

RANKRAŠČIŲ ŽODYNELIS =
IŠ ENCIKLOPEDIJOS. 1903
IR ŠIOKS, TOKS ŽODYNELIS 1910 M.
RAŠYBA, TARMĖS ATSPINDŽIAI

Rašyba. Abiejų rankraščių rašyba – fonetinė, plg.: labjausei (Ž 5, P 4), šviesas uždegiotas (Ž 12), šviesos uždegiotos (P 10), beprisitaisima (Ž 12), beprisitaisimo (P 10), knygas (Ž 14), knygos (P 12), aristokracijei (ponu valdžei) (Ž 6), aristokratijai (ponų valdziai) (P 5) ir pan.¹⁹. Fonetinei rašybai iliustruoti tinka žodžio

---

¹⁹ Trumpiniu Ž ir skaičiumi žymimas 1903 m. *Žodynėlio* pavyzdys ir puslapis, kuriame jis yra, trumpiniu P ir skaičiumi – 1910 m. *Perrašo* pavyzdys ir puslapis.

galo rašyba, plg.: nežine (Ž 2, P 1), eik sav (Ž (2, 3), P 2), mažiause dalele (Ž 3, P 2), vargingiause (Ž 5, P 4), linije (Ž 7, P 6), protingos dvases (Ž 9, P 8), vale (Ž 14, P 12), kodidžiausei (Ž 14), ko didžiausei (P 12), pagirenti (Ž 16, P 13), lyge (Ž 17, P 14), giara (Ž 17, P 15), Plebejei (Ž 18, P 15), Patricijeis (Ž 18, P 15), gudrei (Ž 22, P 18), panašei (Ž 23, P 18), taikei (Ž 23), geriausei (Ž 23, P 19), su jeis (Ž 25, P 20), priešpriešeis (Ž 27, P 22), bet taikiai (P 19). Iš pavyzdžių matyti, kad daugiau morfologinės rašybos atvejų yra 1910 m. *Perraše*²⁰.

Rankraščiuose vartojamos visos lietuviškos abėcėlės raidės, išskyrus balsę *ė* ir nebalsingąjį pučiamąjį priebalsį *ch*. Tiesa, *Žodynelyje* ir *Perraše* yra du žodžiai, kuriuose virš *e* parašytas brūkšnyš – *ē*, pvz.: pasiēmimo, užsiēmimo (Ž 21, P 17), užsiēmimas (Ž 8), tikėtina, žymintis ilgąjį balsį.

Rankraščiuose *ė* nerašoma vardažodžių žodžių šaknyse, plg.: menesio (Ž 5, P 4), melynuojas (Ž 7, P 6), užsiēmimas (P 7), šešpedes (Ž 10, P 9), tevas (Ž 10, 28; P 9, 23), Ideja (Ž 12, P 10), tevynę, tevyne (Ž 14, 17, 25; P 12, 14, 21), gerimas (Ž 15, P 13), pesčias (Ž 18, P 15), nuemimas (Ž 18, P 15), meginimas (Ž 19, P 15), uždejimo (Ž 20, 25; P 16, 21), Jezaus (Ž 23, P 19), susidejimas (Ž 24, P 19), suredimas (Ž 25, P 21), spekais (Ž 26, P 21), beda (Ž 26, P 22), Sutverimo (Ž 28, P 23), ištreimimas (Ž 4, P 3), susedimas (Ž 22, P 18).

Ė nerašoma ir vardažodžių priesagose, pvz.: atsiskyrelis (Ž, P 2), rašejas, rašejis (Ž 4, 27; P 3, 23), užžymejimas (Ž 5, 15; P 4, 13), kalbejimas (Ž 6, P 5), del suturejimo balso skambejimo (Ž 9, P 8), krutejimą (Ž 9, P 8), išradejis (Ž 10, P 9), netikelis (Ž 12, P 10), užmetinetojis (Ž 15, P 13), mokejimas (Ž 16, P 13), susikalbejimas (Ž 16, P 14), judejimas (Ž 18, P 15), romenu, romenus, romenai (Ž 20, 22, 28; P 16, 18, 23), pasikalbejimas (Ž 22, P 18), pardavinejimas (Ž 24, P 20), tvareju (Ž 23, P 19), paveikslelis (Ž 24, P 20), išperejas (Ž 28, P 23), primokejimas (Ž 24, P 19), myletojis (Ž 17, P 14), iškentejimas (Ž 25, P 21).

Vardažodžių vienaskaitos v., k., vt. ir daugiskaitos v. linksnių galūnėse *ė* nerašoma dažniausiai, pvz.: laime, ant laimes (Ž 8, 21; P 7, 17), teisybe (Ž 2, P 1), senoves (Ž 2, 10, 13 14; P 3,), žemes, Žeme (Ž 7, 14, 18, 19; P 6, 12, 15), linksmybe (Ž 9, P 8), spaustuves (Ž 10, P 9), garbe (Ž 11, P 10), teisdarysteje (Ž 12, P 10), teisybe (Ž 12, P 10), senoveje (Ž 13, P 11), draugyste, draugystes, bendrove (Ž 13, 23; P 11, 19), saules (Ž 13, P 11), magnasine (Ž 13, P 11), pasaule (Ž 14, P 12), raidės (Ž 14, P 12), pavardės (Ž 14, P 12), žymes, žyme (Ž 15, 16; P 12, 13 14), nelaimės (Ž 15, P 13), eiles (Ž 16, 21; P 13, 17), gudryste (Ž 16, P 14), tobulybe (Ž 17, P 15), puses (Ž 18, P 15), del laisves (Ž 18, P 15), šventės (Ž 19, P 15), malone (Ž 19, P 15), vertybe (Ž 21, P 17), degtinės (Ž 21, P 17), tikrybe (Ž 21, P 17), neteisybe (Ž 22, P 18), ramybės (Ž 23, P 18), meilės, meile (Ž 23,

²⁰ Rankraščiuose pavieniai leksikos atvejai užrašyti pusiau fonetine rašyba. *Perraše* tokių atvejų gana nemažai.

24; P 19, 20), giesmes (Ž 25, P 20), kantrybe (Ž 25, P 21), dievystes (Ž 25, P 21), iš tos puses (Ž 26, P 21), drauge (Ž 27, P 23), veisles (Ž 27, P 23), nuomone (Ž 12, P 10), žyme (Ž 22, P 18).

Veiksmazodžiuose, jų formose irrieveksmiuose *é* taip pat nerašoma, pvz.: padare, pabaige (Ž 8, P 7), skaite (Ž 20, P 16), puole, prapuole (Ž 15, P 12), ner (Ž 15, P 13), derekimes, lažinkimes (Ž 17, P 14), girdetis (Ž 20, P 16), žiurek (Ž 21, 27; P 17, 22), numire (Ž 23, P 19), apraše (Ž 23, P 19), tylek (Ž 24, P 20), atejau, pargalejau (Ž 26, P 22), daturetas (Ž 26, P 22), sudetos (Ž 14, P 12), apmoketas (Ž 9, P 8), apseta (Ž 18, P 15), pasivelines (Ž 19, P 15), netiketai (Ž 8, P 7).

Del (Ž 19, 25; P 15, 20) taip pat rašoma be *é*.

Iš priebalsių minėtina *d* raidės rašyba *ô* (Žodynyje), o *Perraše* jau nuosekliai rašoma *d*.

Nuosekliai vartojamas žodis *filozofas*, (Ž 3, 20, 21, 23; P 2, 16, 17, 19), *filozofija* (Ž 8, 20; P 7, 16).

Rankraščiuose nevartojama *ch* raidė, vietoj jos yra *k* (epoka (Ž 17, P 15)), bet jau yra *f* raidė (francuzu (Ž 27, P 23)).

Skiriasi atskirų žodžių kartu ir skyrium rašyba Žodynyje ir *Perraše*, plg.: del to (Ž 7), delto (P 6); išnejučiu (Ž 8), iš nejučių (P 7).

Tarminės ypatybės. Fonetika. Slančiauskas gyveno šiaurės vakarų aukštaičių šiauliškių plote, todėl jo kalbai ir būdingos visos pagrindinės (ir ne tik) šiauliškių patarmės ypatybės. Pirmiausia minėtinas visų nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimas, *l* kietinimas prieš *e*, *ę*, *ei*, *é* tipo garsus, įterptinio *j* vartojimas tarp balsių samplaikų, šlekiavimas, giminių ir kamienų įvairavimas ir pan.²¹. Apie ilgąjį balsį *é* jau buvo rašyta.

Šiauliškių skiriamoji ypatybė – dvigarsių *an*, *am*, *en* *em* išlaikymas – būdinga abiemis rankraščiams, pvz.: amžino (Ž 1, P 1), brangesne (Ž 2, P 1), gyvenymo (Ž 3, P 2).

Iš kitų tarminių ypatybių minėtina balsių *e*, *a* rašyba vardažodžių ir juos pavauduojančių žodžių šaknyse, pvz.: Žodynyje pavaizdan (1), o *Perraše* paveizdan (1), aigiptenu (Ž 10, P 9), jai ir jei (Ž 22, P 18).

Nekirčiuotas *a* vardažodžių galūnėse šiauliškių patarmėje visai išmetamas ir dėl to nerašomas, plg.: budams (Ž 23, P 19), pasirodams, apsireiškims (Ž 24, P 19), Dievs (Ž 10, P 9), sveiks gyvs (Ž 26, P 22), pasirodams (Ž 24, P 20).

Trumpinamos vardažodžių vns. g. l. galūnės *ę*, *ę*, *j*, pvz.: į figura (Ž 14, P 12), gudra galvi (Ž 14), į viena dieva (Ž 14, P 12), Lietuva (Ž 20), viska (P 18), kova (Ž 23), poeta (Ž 23, P 19), Žeme (Ž 28), buvi (Ž 8). *Perraše* ilgųjų galūnių jau daugiau, plg.: gudragalvį (P 12), Lietuvą (P 16), viską (Ž 22), kovą (P 18), Žemę (P 23).

---

²¹ Apie vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės ypatybes plačiau žr.: LLTCH, 2004; JŠPT, 2001, CD – 2005.

Rankraščiuose kartais dvibalsinamas *e*, pvz.: abiejojas (Ž 22), abiejojas (P 18), jaunuomenies (Ž 23, P 19)²². Pastebimas ir atvirkštinis procesas – dvibalsio *ie* vienbalsinimas, pvz.: *ape* (Ž 8, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 22 ; P 7, 9, 10, 14, 15, 18), *pre* (Ž 16, 19, 21; P 14, 16, 17), *popერი* (Ž 25, P 20), *vesulas* (Ž 26, P 22)²³.

Įvairuoja įvardžio *aš* vns. k. l. ir g. l. galūnių rašyba, rodanti galūnių trumpinimą ir ilginimą, pvz.: *manę* (Ž 10, P 9), *savę* (Ž 14, 24; P 20), *bet nuo savės* (Ž 19, P 15), *save* (P 12).

Rankraščiuose įvairuoja ilgasis *y* priesaginiuose vediniuose su *-ymas*, plg.: sustatimo (Ž, P 1), išrodimas (Ž 2), aprašimas (Ž 4, P 3, 15), pastatimas (Ž 12, P 10), išmainimas (Ž 15, P 13), padarimas (Ž 15, P 13), matimo (Ž 16, P 14), pataisimas (Ž 14, P 12), išrodimas (Ž 23, P 19), sustatimas (Ž 25, P 20), suredimas (Ž 25, P 21), nurodimas (Ž 18, P 15), pasirodymas (Ž 24, P 20), bet pavieniuose žodžiuose yra ir taip: aprašymas (Ž 18), išrodymas (P 1).

Įvairuoja ir trumpasis *i*: vediniuose su priesaga *-imas*, jis pailginamas, plg.: egoizmas (Ž 2), artymo (Ž 2, P 1), gyvenymo (Ž 3), Panlietvyzmas (Ž 16), patrijotyzmas (Ž 24, P 20), bet *Perraše* tokie ilginimai kartais ištaisomi (plg.: egoizmas (1), gyvenimo (P 2)).

Įvairuoja *y, i* balsiai veiksmazodžio formose ar vardazodžiuose, vediniuose iš veiksmazodžio,rieveksmiuose, daiktavardžiuose, kai *y, i* yra kirčiuoti, plg.: maitynas „maitinasi“ (Ž 16, P 14), apginimas (Ž 19), apgynimas (P 15), dykai (Ž 9), dikai (P 8), *Idyjota* (Ž 12), *Kynu* (Ž 13, P 11), suvienitomis (Ž 26, P 22).

Ilgasis *y* žymimas nosiniu *i*, o ten, kur turėtų būti *i*, rašomas ilgasis *y*, plg.: mokįtojai (Ž 10, P 9), *Sudegįtas* (Ž 11, P 3), *mysla* (Ž 19, P 15).

Dvibalsis *in* kartais keičiamas nosiniu *i*, pvz.: *Sudegįtas* (Ž 11, P 3, 10), mokįtas (Ž 5, P 4, 10), mokįtinis (Ž 6, P 5), bet nenuosekliai, plg.: *sudegintas* (P 9), *mokintas* (Ž 12).

Ilginamas *i* galūnėse, pvz.: laikrodys (Ž 13, P 11), trukys (Ž 17, P 15), bet *kraujažindis* (Ž 27, P 23).

Rankraščiuose trumpinamas ir paveldėtos leksikos, ir svetimžodžių šaknies ilgasis balsis *ū*, pvz.: *parlužis* (Ž 12, P 10), *budams* (Ž 23, P 19), *buvi* (Ž 8, P 7), *butis* (Ž 8), *kuno* (Ž 14, 16; P 12, 14), *skurinis* (Ž 17, P 14), *trukys* (Ž 17, P 15), *žiurek* (Ž 21, 27; P 17, 22), *žut but* (Ž 21), *žut, but* (P 17), *rukštadaris* (Ž 25, P 21), *but ar nebut* (Ž 25, P 21), *žutis* (Ž 25, P 21), *trukst* (Ž 26, P 22), *turbut* (Ž 26, P 22), *trusas* (Ž 27, P 23), *naturalista* (Ž 5), *bet būtis* (P 7).

²² Gali būti, kad *e* rašymas *ie* yra lenkiška maniera rašmeniu *i* minkštinti priebalsį.

²³ Šie žodžiai transponuoti: *apė, prė, popėriu, vėsulas*.

Trumpinamas priesagų *-(i)ūnas, -ūras, -ūra* ilgasis balsis, pvz.: gyvunas, gyvunai (Ž 4, 16; P 3, 14), tamsunas (Ž 4, 15; P 3, 13), atskalunas (Ž 12, P 10), Karikatura (Ž 12, P 10), literaturas (Ž 21, P 17), į figura (Ž 14, P 12), galiuno (Ž 25, P 21).

Ū, ū trumpinamas kirčiuotose ir nekirčiuotose vardažodžių galūnėse, ypač vns. g. l. ir dgs. v. l. bei k. l., pvz.: baisus valdininkai (Ž 25, P 21), Kristu (Ž 3, 13, 18, 20, 23, 27; P 16, 19, 23), ligu (Ž 4), knygu (Ž 4, 10, 14, 25), miesčionu (Ž 4), turčiu (P 3), gyventoju (Ž 5, P 4), žmoniu (Ž 6, 7, 8, 15, 18, 19, 25, 28), poematu, pasaku (Ž 7), užsivedimu (Ž 7), menciu (Ž 10, P 9), anglu (Ž 10, P 9), aigiptenu (Ž 10, P 9), visu (Ž 16; P 9, 13), graiku (Ž 11, 13; P 9), juoku (Ž 12, P 10), valdininku (Ž 13, P 11), padavimu (Ž 14), dievu (Ž 15, 28), vardu (Ž 15), rankraščiu, ju (Ž 16), senu (Ž 16, P 13), žaislu (Ž 16), žaisliu (P 13), romiečiu (Ž 16), tautu skilčiu (Ž 16, P 13), vertu (Ž 16, P 14), daliu (Ž 16, P 14), pasiuntiniu (Ž 17, P 14), deputatu (Ž 17, P 14), namu (Ž 17, P 14), koku žiniu (Ž 19), romenu (Ž 22, P 18), metu (Ž 23, P 19), dvasišku uredysčiu (Ž 24), poperiu (Ž 25), francuzu (Ž 27, P 23), šikšnosparniu (Ž 27, P 23). Kur kas dažnesnės ilgosios galūnės žymimos *Perraše*, plg.: Kristų (P 2), ligų (P 3), knygų (P 3, 9), žmonių (P 5, 6, 7, 15, 21,), pasakų (P 6), užsivedimų (P 6), buvį (P 7), graikų (Ž 10), visų laikų (Ž 10), knygų (P 12), padavimų (P 12), dievų (P 13), vardų (P 13), rankraščių, jų (P 13), romiečių (P 13), kokių žinių (P 16), dvasiškų uredysčių (P 19), poperių ir knygų (P 20), dievų ir žmonių (P 23), laikų (P 9), turčių (Ž 4), miesčionų (P 3), vokiškų (Ž 16, P 13), laikų (P 9).

Veiksmoždzio tariamosios nuosakos III a. ir veiksmoždzio formų (dalyvio) vns. v. l. galūnės taip pat trumpinamos, plg.: ateitu (Ž 18, P 15), gimes (Ž 6), prabeges (Ž 7, P 6), buves (Ž 8, P 7), išsigimes (Ž 9, P 8), apsigimes (Ž 12, P 10), išnešiojas ir parduodas (Ž 13, P 11), laikas (Ž 14), skaitas (Ž 14, P 12), nesupuves (Ž 14, P 12), pasivelines (Ž 19, P 15), abiejojas (P 18), gimes (Ž 23, P 19), išsilavines (Ž 23, P 19), išperejas (Ž 28, P 23). Nuoseklumo čia nėra, nes kai kur nosinės raidės rašomos, plg.: sergąs (Ž 16, P 13), laikąs (P 12), abiejojąs (Ž 22).

Ilgasis balsis *ū* taip pat įvairuoja: *Žodynėlyje* jis trumpinamas (apskustas (Ž 23)), o *Perraše* išlaikomas (apskustas (P 19)).

Šiauliškiams būdinga *l* kietinimas prieš *e, ei, é, ė* tipo balsius atsispindi ir rankraščiuose, plg.: nelaista (Ž 15), atlaidimo (Ž 17), mysla (Ž 19, 21; P 15, 17), nulaidimas (Ž 21), atlaidimu (Ž 22, P 18), bet neleista (P 13), atleidimo (P 14), nuleidimas (P 17).

Pastebimas ir kitas reiškinys – *l* minkštinimas (meliodija (Ž, P 2), žaisliu (P 13)).

Rankraščiuose pastebimas išpraustinio *j* prieš *ie* rašymas, pvz.: jieškiny (Ž 15, P 13), apjieškotojus (Ž 24), apjieškotojis (P 20), patrijotyzmas (Ž 24, P 20), labjausei (Ž 5, P 4).

Dažniausiai vartojamos sutrumpintos bendračių formos, pvz.: skaityt (Ž 2, 4, 10; P 1, 3, 9), rašyt (Ž 2, 10; P 1, 9), parskaityt (Ž 16), bet parskaityti (P 13).

Morfologinės ypatybės. Rankraščiuose aptinkamos nesutrumpėjusios tarminės prieveiksmių formos, pvz.: geriaus (Ž 15, P 13), žemiaus (Ž 26, P 21), augsčiaus (Ž 26, P 22), niekuom (Ž 3, P 2), taip toliaus (Ž 7), bet *Perraše* taip toliau (P 6)²⁴.

Ir *Žodynėlyje*, ir *Perraše* atsispindi vardažodžių kamienų kaita, plg.: rašytojus (Ž 3), rašytojis (P 2), valnas (Ž 9), valnus (P 8), išradejis (Ž 10, P 9), gyventojus (Ž 14, 22; P 18), gyventojis (P 12), užmetinetojis (Ž 15, P 13), poperis (Ž 17, P 14), myletojis (Ž 17, P 14), žmonys (Ž 19, P 16), lengvi (Ž 23, P 18), suvedžiotojis (Ž 24, P 19), apjieškotojus (Ž 24), apjieškotojis (P 20), valdytojus (Ž 28), valdytojis (P 23). Aukščiausiojo laipsnio vardažodžių formos nuosekliai turi priesagą *-iauisis*, pvz.: pirmiauisis (Ž 10, P 9), žinomiauisis (Ž 23, P 20), aukščiauisis (Ž 28, P 23).

Tiriamuose šaltiniuose atspindėta ne tik kamienų kaita, bet ir žodžių giminių kaita: miesto Romo („Roma, Romas“ Ž, P 1), deviza („deviza, devizas“ Ž 7, P 6), pasaules, pasaule, pasaulė („pasaulė, pasaulis“ Ž 9 14; P 8), poeta („poeta, poetas“ Ž 11, 27; P 9, 23), *Jurista* („jurista, juristas“ Ž 12, P 10), luoma („luoma, luomas“ Ž 23, P 19), spekais, „spėkas, jėga“ (Ž 26, P 21), spekomis „spėka, jėga“ (Ž 26, P 21), smailuma (Ž 5), smailumas (P 4), klasa („klasė“ Ž 5, P 4).

Rankraščiuose pastebima ir veiksmožodžių ar prieveiksmių kamienų kaita, pvz.: tures „turiasi, turisi“ (Ž 15, P 13), tyle „tylia, tyli“ (Ž 20, P 16), prigule „prigulia, priguli“ (Ž 24, P 19), norent nenorent „norient nenorient, norint nenorint“ (Ž 27, P 23).

Aptikta ir atematinė veiksmožodžio forma (pasiliektą (Ž 26, P 22)).

Esama senųjų vardažodžio formų: žvaizdes (Ž 17, P 15), daugiesia „viešpatavimas“ (Ž 18, P 15).

Nuosekliai vartojamas priešdėlis (ir prielinksnis) *par*, vietoj *per*, pvz.: par (Ž 11, P 10), parstatimas (Ž 12, P 10), parlužis (Ž 12, P 10), parskaityt (Ž 16), parskaityti (P 13), parprašau (Ž 17, P 14), parvarta (Ž 21, P 17), parvertimas (Ž 21, P 17), parsimaino (Ž 25, P 20), pargalejau (Ž 26, P 22), partrauka (Ž 17, P 14).

Iš kitų tarminių formų minėtinos: suerzdinimas (Ž 13), suersdinimas (P 11), žengsniu (Ž 17, P 14), troba (Ž 17, P 14), taip (Ž 18, 19, 20, 22, 24; P 15, 16, 18, 20,), bele kokio (Ž 19), belekokio (P 16), kietai=tvirtai (Ž 21), kietai, tvirtai (P 17), tikras, gruntaunas (Ž 21, P 17), tarba (Ž 25, P 20) ir pan.

Rankraščiuose aptikta ir šlekiavimo atvejų, pvz.: užbaigimas (Ž 7), aprasymas (P 6), sąryšis (Ž 9) P žmonijos 8), aprasas (Ž 11, P 10), grazus (Ž 18, P 15), išpaniškai (Ž 26, P 22), augsčiaus (Ž 26, P 22), bet užbaigimas (P 6), aprašymas (Ž 7), sąryšis (P 7), Žmonijos (Ž 9).

²⁴ Plačiau žr.: JŠPT 2001.

Pavieniai žodžiai *augštas*, *daigtas* rašomi su *g*, pvz.: *augšto* (Ž 3, P 2), *daigtus* (Ž 5, P 4), *daigtas* (Ž 7, P 6), *augštumo* (Ž 11, P 9), *daigtu* (Ž 16), *daigtų* (P 14), bet žodžio formų vienog (Ž 7) ir vienok (P 6) rašymas įvairuoja.

Įvairuoja ir *Žodynelio* bei *Perrašo* taisymai, pvz.: *apaštolas* (Ž 18), *apostolas* (P 15), *Kas nauja* (Ž 20), *Kas naujo* (P 16).

Žodžių daryba. Dūriniai *Žodynelyje* ir *Perraše* sudaromi be jungiamojo balsio, plg.: šešpedes eiles (Ž 10, P 9), dauggalvis (Ž 18, P 15), daugbalsis (Ž 18, P 15), saukalbis (Ž 6, P 5), saumylyste (Ž 5), savmylyste (P 5).

Pastebėta ir kitokių nei dabartinėje bk priesagų vedinių, pvz.: *gudryste* „*gudrumas*“ (Ž 16, P 14), *keliauninkas* „*keliautojas*“ (Ž 11, P 10), *vargužis* „*vargeta*, *varguolis*“ (Ž 17, P 14), *savimylis* „*savimyla*“ (Ž 6), *savimeilis* (P 5).

Leksika. Rankraščiuose pastebimas naujažodžių kuriamasis procesas, pvz.: *Dyskursas*, saukalbis. (Ž 6, P 5), *Egoizmas* (lot.), saumylyste (Ž 5), savmylyste (P 5), laikmetas „*laikmetis*“ (P 6, 15), *Fantazija* (graik.), vaidintuve. (Ž 8, P 7), netikšas (Ž 8), netišas (P 7), mokslamyliš (Ž 9), mokslą mylys (P 8), *regratis* „*matymas*“ (Ž 11, P 10), *apsakas* „*pasakojimas*“ (Ž 11, P 10), *įturio*, *įturys* „*turinio*“ (Ž 11, 25; P 10, 20,), *išjuoka* „*ironija*“ (Ž 12, P 10), *teisdarysteje* „*juristas*, *juristikoje*“ (Ž 12, P 10), žodžiu „*išmaina*“ aiškinama *Notacija* (Ž 15, P 13), „*priešgynis*“ aiškinamas *Oponentas* (Ž 15, P 13), „*atskyrius*“ aiškinamas *Paragrafas* (Ž 16, P 14), „*priešrašas*“ aiškinama *Polemika* (Ž 18, P 15), „*išgaištis*“ aiškinamas *Rezultatas* (Ž 21, P 17), rašikas „*kas rašo*, *raštininkas*“ (Ž 22, P 18), „*rukštadaris*“ aiškinamas *Tlenas* (Ž 25, P 20), *rašejis* „*rašytojas*“ (Ž 27, P 23), *romiškas* „*Romos*, *romėnų*“ (Ž 27, P 23), „*grybelytes*, *ligu sekla*“ aiškinamos *Bacterium* (P 4), *Bacterijos* (Ž 3).

Esama ir sunkiai paaiškinamų žodžių, pvz.: „*prydelis*“ aiškinamas *Paragramas* (Ž 16, P 14).

Sintaksinės ypatybės. Rankraščiuose pastebėta šiauliškių patarpei būdinga geidžiamosios nuosakos raiška *lai* ir *esamojo laiko* veiksmazodžio forma, pvz.: *lai mane Dievs* *baudžia* (Ž 10, P 9).

Pasitaiko junginių su prielinksniu *ant* ir k. l., populiarių iki dabar Joniškio šnektose, pvz.: *žodynas ant daug kalbų* (Ž 16, P 14), *ant laimes* (Ž 21, P 17), *ant sveikatos* (Ž 23, P 18).

Laiko ribai nusakyti vartojama prielinksnio *lig* ir k. l. konstrukcija, pvz.: *lig paskirtai dienai* (Ž, P 1).

Vyrauja konstrukcijos su prielinksniu *par* su g. l., pvz.: *par erškečius pas žvaizdes* (Ž 17, P 15), *par poeta Militozą* (Ž 23, P 19).

Prielinksnio *pas* su g. l. vartojimas taip pat skiriasi nuo įprastinio bk, pvz.: *par erškečius pas žvaizdes* (Ž 17, P 15), *pas romenus garbintas po vardu Jovimo* (Ž 28, P 23).

Tarminis ir prielinksnio *po* su įn. l. vartojimas, pvz.: *pasidavimas po bauda* (Ž 24, P 19), *pas romenus garbintas po vardu Jovimo* (Ž 28, P 23).

IŠVADOS

Rankraštiniai Slančiausko žodynėliai – *Žodynelis = iš enciklopedijos* 1903 m. ir jo perrašas *Šioks, toks žodynelis* 1910 m. – priskirtini svetimžodžių leksikografinėi istorijai Lietuvoje, t. y. tarptautinių žodžių žodynų leksikografinėi istorijai.

Žodynelyje = iš enciklopedijos 1903 m. pateikta 422 žodžių. Perraše *Šioks, toks žodynelis* 1910 m. yra penkiais žodžiais (žodžių junginiais) mažiau (417) nei 1903 m. *Žodynelyje*. Prie 172 yra nuoroda, kad tai lotynų kalbos, prie 69 – graikų, prie 26 – prancūzų, prie 14 – anglų, vokiečių, italų, ispanų, sanskrito kalbų žodžiai. 116 žodžių yra be kilmės nuorodų. *Žodynelyje* pateikta 30 personalijų, 64 posakiai ir 27 žodžių junginiai ir trumpiniai.

Slančiausko *Žodynelio = iš enciklopedijos* 1903 m. ir perrašo *Šioks, toks žodynelis* 1910 m. sandara panaši į dabartinių tarptautinių žodžių žodynų: leksika pateikiama abėcėlės tvarka, išskiriami žodžiai paaiškinami įvairiais būdais (vienu žodžiu, sinonimais, žodžių junginiu, išsamesniu aiškinimu, sąsajomis į lietuviškas asociacijas), prie daugelio iš jų yra nuorodos į žodžių kilmę (santrumpos lot., gr., angl., itt., vok. ir pan.). Rankraščiuose pateikiami ir įvairių mokslo sričių žymesni tyrėjai (filosofai, literatai (prozininkai ir poetai), istorikai, teologai, keliautojai, išradėjai ir pan.). Esama plačiai tautose vartojamų žodžių trumpinių, žodžių junginių ir literatūrinių posakių.

Rankraščiuose išlaikytos vakarų aukštaičių šiauliškių patarimei būdingos ypatybės: nekeičiami *an, am, en, em*; priebalsio *l* kietinimas (prieš *e, ę, é, ei*) ir minkštinimas, nekirčiuoto žodžio galo trumpinimas; priebalsio *j* pridėjimas prieš *e, ie* ir pan.; įvairūs morfologiniai dalykai (vardažodžių priesagos, atematinės veiksmažodžio formos, nesutrumpėjusiosrieveksmių formos ir pan.) ir vienas kitas sintaksės dalykas (ypač prielinksninių konstrukcijų vartojimo). Pastebėtina, kad 1910 m. *Perraše* daugėja žodžių, užrašytų jau ne fonetine ar pusiau fonetine, o morfologine rašyba.

Slančiausko *Žodynelis = iš enciklopedijos* 1903 m. ir perrašas *Šioks, toks žodynelis* 1910 m. rodo, kad buvo susidariusios sąlygos rasti svetimų žodžių žodynėliui. Turbūt mokymosi tikslais ir buvo perrašinėjamas 1903 m. *Žodynelis* (autorė mano, kad tokių perrašų gali būti ir daugiau). Šie rankraščiai atskleidžia būtinybę sistemškai tvarkyti svetimžodžius ir rasti *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėliui*, 1907 m. sudarytam Jurgio Šlapelio. Taigi ankstyvąjį svetimžodžių leksikografijos istorijos laikotarpį galėtume paankstinti net ketveriais metais ir minėti ne nuo Šlapelio žodynėlio, bet nuo 1903 m. (iki 1936 m.).

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Svetimžodžiai (žodžių junginiai ir posakiai) su nuoroda (lot.) arba (–), arba (lotyniškai)

Tarptautiniai žodžiai (iš lotynų kalbos)	Aiškinimas
<u>A. a..u. c.</u> Anno ab urbe condita	Metuose po susatimo miesto (Romo)
Absoliutiška monarchija	neaprobežiuota valdžia monarcho
<u>Accuratio</u>	apskundimas
<u>Ad exemplum</u>	pavaizdan
Ad feliciora tempera	ant geresnių laikų
<u>Ad futuram memoriam</u>	ant amžino atsiminimo
<u>Ad diem dictum</u>	lig paskirtai dienai
<u>Agitacija</u>	judėjimas, kušėjimas
<u>Aksiomatas</u>	tikras išrodimas, teisybe
<u>Amicus Plato sed magis amica veritas</u>	brangus man Platonas, bet teisybe brangesne
Arija	melodija tikros operos, giesme, daina
<u>Concordija res parve crescunt, discordia maximae dilabuntur</u>	Santaika užaugin mažus daigtus, nesutikimas labjausei nupuola
<u>Denacionalisacija</u>	išsitautinimas
<u>Denuncijantas</u>	šnipas, šnipukas
<u>Ego</u>	aš
<u>Egoista</u>	savimylis
<u>Egoizmas</u>	saumylyste
<u>Elementas</u>	gaivalas
Eo ipso	tiktai, del to
<u>Ergo</u>	teipog, vienog
<u>Errare humanum est</u>	Klysti yra žmoniu daigtas
Errata	klaida
Est modus in rebus	yra gabumas ant visko
Ex	buves, kartunta, kadaten senei
Ex abrupto	beprisitaisimo, išnejučių, netiketai
Ex capite	iš galvos; nuo pradžios
Extra	greitai, labai, skyrium
<u>Fabula</u>	niekų pasaka
<u>Facet</u>	juokingas žmogus
<u>Fachas</u>	užsiēmimas, amatas

Tarptautiniai žodžiai (iš lotynų kalbos)	Aiškinimas
Faktas	tikra tiesa, butis
<u>Fanaticas</u>	veidmainis
<u>Fecit</u>	padare, pabaige
Federacija	susivienijimas, sąryšis kraštų
<u>Finis</u>	galas
<u>Forma</u>	mencius, pavidalas
<u>Frater</u>	brolis
<u>Gaudium</u>	linksmybe, džiaugsmas
<u>Gratis</u>	veltu, dykai
<u>Homo</u>	žmogus
<u>Honoras</u>	geras vardas, garbe
<u>Humanista</u>	žmoniškas, visai mokytas, – akylas žmogus
Humorista	apsakas ar aprasas ką nors linksmo įturio
In vino veritas	vyne teisybe.
Ironija	išjuoka, išgedinimas
Jus	teisybe
<u>Klamantes</u>	šauksmas, balsas
<u>Kolekcija</u>	surinkimas
Kompletas	pilnas surinkimas
<u>Komunija</u>	vienybe, susivienijimas
<u>Konflagracija</u>	sudeginimas
<u>Konfliktas</u>	ginčas
<u>Konfuzija</u>	sumaišymas, suerzdinimas
Kongresas	susivažiavimas, susirinkimas valdininku
Kontrefakcija	sufalšvotas knygas
Kontuzija	sutrenkimas kuno
Korektas	pataisimas klaidų spaudoje knygu
<u>Licet</u>	vale, leista
<u>Maksimum, – minimum</u>	kodidžiausei, – ko mažiausei
Nec locus ubi Troja fuit	ne žymes, kur Troja buvo. – Kas puole tas prapuole.
Nec plus ultra	niekas ant to
Nefas	netiesa, neredas
<u>Nefasti dies</u>	nelaimės dienos
<u>Nequam</u>	nieks ner

Tarptautiniai žodžiai (iš lotynų kalbos)	Aiškinimas
<u>Nolens volens</u>	noroms nenoroms
<u>Nomenklatura</u>	vardu jieškinys
<u>Nomina sunt odiosa</u>	vardo išmainimas yra nesavas
<u>Non licet</u>	nelaista
<u>Non plus ultra</u>	nieks geriaus
Nosce te ipsum	žinok pats sav
Nota	žyme, užžymejimas
<u>Notacija</u>	išmaina
<u>Obskurantas</u>	priešas apšvietos, tamsunas
Opinija	paskala tarp žmonių.
<u>Oponentas</u>	priešgynys, užmetinetojis.
<u>Originalas</u>	pirmas padarimas
O tempora! O mores!	O laikai! o papročiai
Paciēntas	sergąs kas prie kokio vaistininko tures
Pari possu	lygiu žengsnium, lyge miera
Pars	dalis
<u>Patrija</u>	tevyne
<u>Pauper</u>	vargužis, nabagas
<u>Perpetuum mobile</u>	amžinas judėjimas
Persona	ypata, asmuo
Planas	nuemimas: nurodimas taip tur but
Plantacije	apdirbta žeme, laukas ir apseta ar apsodinta
Populariškas	žmoniškias
Post festum	po šventės, po visam, kas pasivelines
Prima caritas ab ego	pirma malone nuo savės
Proklamacija	atsišaukimas pre visų žmonių
Proletarijatas	žmonys be savasties, be prieglaudos, vargšai
Pro memoria	del atminties
Proza	kaip kalbama, taip ir rašoma
<u>P. s. = post scriptum</u>	prierašas po bele kokio rašto
Publikacija	apgarsinimas, apsakimas
Quantum satis	lig soties
Quod scripsi, scripsi	ką parašiau, parašiau
Racija	tikra priežastis, tikrybe, paskirta dalis, maistas
Radikalas	kietai=tvirtai turįs pre savo pasiēmimo

Tarptautiniai žodžiai (iš lotynų kalbos)	Aiškinimas
Redde quod debes	atiduok kam kaltas
Referencija	pavedimas, rekomodavimas
Reformacija	parvarta religijos
Recreacija	atsigaivinimas, atilsis nuo užsiėmimo
Respice finem	žiurek galo
Risum tenentis amici	Nesijuokite draugai. (Iš poezijos Horacijaus)
Rizika	ant laimes, žut but
Salva venia	su atlaidimu
Sapieti satis	gudrei galvai žodžio gana, – išmintingam žodžio pakanka
Scientia	mokslas, Žinojimas
Scriptor; scriptum	rašikas; raštas
Semper idem	vistas pats
Sessija	susedimas, pasikalbėjimas
Sic!	teip! – kritikose pasidvyjimas
Sic fata tulere	teip likimas norejo
<u>Sic volo, sic jube</u>	teip nor, teip ir išrodo
Si deis placet	jai dievai leis
Si fibula vera	jei tai teisybe
Signum	žyme
Simplex	paprastas, tiesus
Simplex servus Dei	žmogus prastas, neapšviestas
Similija similibus curantur	toks tokiu gydo, panašei panašiu gydo
Sit saluti	ant sveikatos
Sit tibi terra levis	tegul tau žeme bus lengvi
Si vis pacem parabellum	jei nori ramybes, taisykis į kova (muši)
Socius	draugas, bendras
Socius amaris	draugas meiles
Socius doloris	bendras skausmų
Status	luoma, padejimas
Studio	mokslas, lavinimas
Sua sponta	gera valia
Sub divo	po tyru dangum
Subijekcija	vargai, klapatai

Tarptautiniai žodžiai (iš lotynų kalbos)	Aiškinimas
Submisije	pasidavimas po bauda
Subskripcija	pasirašymas, susidejimas, primokejimas
Sui generis	savotiškas
Suum cuique	atiduok kam kas prigule
<u>Tace!</u>	cit! tylek!
Taliter – quoliter	kaip – teip
Tantum – quantum	ties – kiek
Tarde venientibus ossa	kas pasivelino, tas savę skriaudžia
Teka	tarba del poperiu ir krygu
Tekstas	čielas sustatimas arba įturyš dainos, giesmes ar kito rašto
<u>Tempora mutantur, et nos mutamus in illis</u>	laikai parsimaino ir mes su jeis
Tendencia	siekis, mieris
Tlenas	rukštadaris – oras – elementas
Tolerancije	kantrybe, iškentejimas
Tradicije	padavimai
Traktatas	moksliškas suredimas Žmoniu
Ubi bene ibi patria	kur gerai, ten tevyne
<u>U. C. (urbis conditos lot.)</u>	data: nuo uždejimo miesto (Romo)
Ultimus	paskutinis, pastaras
Ultra	sukta, iš tos puses
Unquibus et rostro	gintis visais spekais (nagais ir snapais)
Unitis viribus	suvienitomis spekomis
<u>U. s. (ut supra)</u>	kaip augšcaus
Usque ad finem	ligi galo
Vacat	trukst, laisvi vieta neužimta
Vae!	beda
Vae victis!	beda pavergtiems
Vale!	sveiks! (=sveiks gyvs)
Vel	arba, ar
Veni, vidi, vici	atejau, pamačiau, pargalejau
Verba volent, scripta manent	žodis nulekia, raštas pasiliektas
Verbum nobile, debet esse stabile	žodis duotas, turbūt daturetas
Veritabilis	teisingas

Tarptautiniai žodžiai (iš lotynų kalbos)	Aiškinimas
Vide	žiurek
Vidi	mačiau
Vita brevis, ars langa	gyvenimas trumpas, trusas ilgas
Volens nolens	norent nenorent
Vulgo	visatis, drauge
Vivat!	tegyvuoja!

2 PRIEDAS. Svetimžodžiai su nuorodomis: (graikiškai), (graik.), (gr.), (gr. mitol.), (-.)

Tarptautiniai žodžiai (iš graikų kalbos)	Aiškinimas
<u>Asceta</u>	tikrai dievobaimingas
<u>Bibliopolis</u>	knygininkas
Dyalogas	kalba, kalbėjimas tarp keleta žmonių
Entuziazmas	užsidegimas, užkaitimas
Epigrafas	užrašas, deviza
Epilogas	uzbaigimas kalbos, poematu, pasaku itt.
Epizoda	užsilaidimas kalboje, poemate – raštuose
Epoka	laiko metas prabegęs istoriškai atsitikimuose
<u>Epopėja</u> , <u>Epos</u>	milžiniškas poematas
Era	laikmečio rokunda
Eteris	oras, melynuoja dangus
Etnologija	mokslas ape žmonių buvi
Etika	mokslas ir filozofija žmoniškumo
Etymologija	mokslas ape paejimą išaiškinimų
Fantazija	vaidintuve
Fizika	mokslas prigimtį
Geografija	mokslas ir aprašymas žemes
Geologija	mokslas ape kiautą žemes
Geonomija	mokslas ape menciu žemes
Gramatikai	pirmi mokytojai skaityt ir rašyt
Gramatika	kalbamokslis
Heksametas	šešpedes eiles poezijoj
Hieroglifai	senoves aigiptenu raštai žymeniu ir paveikslais
Hypokryta	apgavikas

Tarptautiniai žodžiai (iš graikų kalbos)	Aiškinimas
Hipsometrija	mokslas mieravimo augštumo
Horizontas	regratis {dangaus apsu(kim)as
Hygiena	mokslas ape užkavojimą sveikatos
Hypnotyzmas	miegas užvedamas par magnatyzmą
Idyjota	apsigimes nepilnos nuomones
Katastrofa	nelaimingas išpuolis, parlužis dramate
Kategorije	skyrius, padala
Kosmos	Žeme, pasaule, svietas
Kosmografija	aprašas svieta
Kosmopolitas	gyventojus laikas visą pasaulę už savo tevynę
Mytologija	mokslas ape senoves dievus ir dievaičius iš padavimu
Molekulas	susivieniję atomai kieto ir skysto kuno
Monogramas	raides iš vardo ir pavardes sudetos į figura
Monologas	kalba paties su savim – teatrališkai itt.
Monosofas	savę vien skaitas už gudra galvi
Monoteizmas	tikyba į viena dieva
Nektaras	dievu gerimas
Panegirik	pagirenti kalba, raštas, arba eiles
Pangermanyzas	Susivienijimas visu vokiškų tautu skilčiu (– Panlietvyzmas! Kada bus?)
Panleksikonas	žodynas ant daug kalbų
Panoptikon	surinkimas daug daigtu vertu matimo
Panteologija	mokslas ape visus dievus
Pantomima	susikalbejimas be balso, pajudinimais kuno daliu (teatruose)
Panzofija	visų gudryste
Paragrafas	žyme § raštuose, atskyrius
Paragramas	prydelis, ar išaiškinimas
Parazitas	gyvunas, kas iš kito maitynas
Perijodas	epoka, trukys laike, metai
Poezija	pilnas, grazus, tikras aprašymas kaip dramose, teip ir eilemis
Polikracija	daugiesa viešpatavimas
Polikefalas	dauggalvis
Polypkon	daug balsis
Problematas	įminta mysla

Tarptautiniai žodžiai (iš graikų kalbos)	Aiškinimas
Programas	planas, atidengimas
Pseudo	netikras, melagingas
Pseudonimas	parašas prasimanyto sav vardo – netikras
Psychologija	dalis filozofijos, patyrimas ape dušę
Rapsodai	didesnis giesmynas
Skeptikas	Žmogus abiejojąs ape viską
Simonija	švent. prekyba: pardavinejimas dvasišku uredysčiu itt.
Simpatia	lipšnumas, meile, prilankumas
Simptomatas	pasirodims, apsireiškims
Tragedija	teatrališkas išradimas – žutis galiuno
Tyronas	baisus valdininkai – pikti pas senoves Graikus
<u>Zeus</u> (=Dzeus)	Dievas graikiškas, tevas dievu ir žmoniu, augščiauis valdytojus viso Sutverimo; pas romenus garbintas po vardu Jovišo; – ogi ir pas Lietuvius Perunas išperejas dangu, Žeme itt.

3 PRIEDAS. Svetimžodžiai su nuoroda (vok.) arba (vokiš.)

Tarptautiniai žodžiai (iš vokiečių kalbos)	Aiškinimas
<u>Cypelis</u>	smailuma uolos į marę
Feleris	apsigavimas, paklydimas
<u>Frei</u>	veltu, dykai, valnas

4 PRIEDAS. Svetimžodžiai (žodžių junginiai ir posakiai) su nuorodomis: (franc.), (fran.), (fr.), (-,)

Tarptautiniai žodžiai (iš prancūzų kalbos)	Aiškinimas
<u>Brigant</u>	žmogžudys
<u>Charakteris</u>	savas užsivedimas
<u>Commercija</u>	vaisbyste, prekyba
Esprit fort	laisvomanis
Fasonas	mencius, mudulis
<u>Fixe</u>	greitas (fiks)
<u>Kolporteris</u>	išnešiojas ir parduodas knygas
Kompans	draugas, bendras
Kompanije	draugyste, bendrove

Tarptautiniai žodžiai (iš prancūzų kalbos)	Aiškinimas
Kompas	saules laikrodys ir adata magnasine
Komplementas	pagira
Kompanuoti	sumastuoti, sueiliuoti
Parblen!	pre velnio, pre budelio
<u>Pardon</u>	mylestos atleidimo, parprašau
Par exemple	paveizdan
<u>Pasagier</u>	(pasažyrius) pakeleivis
Pavilonas	namu šoninis sparnas
Qui vive?	kas given? Kas ten?
Qui vivra verra	kas bus gyvas pamatys
Ranga	laipsnis, vertybe
Raportas	danešimas
Rezultatas	išgaištis, paskutinis išpuolis
Šarlatanas	šaldrokas, suvedžiotojis, apjieškotojus
Šovinyzmas	priešingas patrijotyzmas
Turista	keleivis žingeidus
Vis à vis	prieš, prieš priešeis

5 PRIEDAS. Svetimžodžiai (žodžių junginiai, posakiai, personalijos) su nuoroda (angl.) arba (ang.)

Tarptautiniai žodžiai	Aiškinimas
<u>Darvinas Erazmas</u>	mokėtas zoologas 1731–1802
Darvinas Karalius Robertas	naturalista ir keliauninkas 1809–1882
Draperis	rašt. 1811–1882
<u>Flaga</u>	veliukas, papartis
<u>God – dam</u>	lai manę Dievs baudžia
Snob	nepažystas draugystes
<u>Tobe ar not to be</u>	(išt.: tu bi or not tu bi), but ar nebut (Šeks- piro iš Hamleto)

6 PRIEDAS. Svetimžodžių junginiai ir posakiai su nuoroda (itališkai) arba (itt)

Tarptautiniai žodžiai	Aiškinimas
<u>Etc (et ceter)</u>	ir taip toliaus
<u>Se non è vero è ben trovato</u>	jei tas ir neteisybe, tai bent gerai pramanyta.

7 PRIEDAS. Svetimžodžiai su nuorodomis (sanskritiškai) ir (išpantiškai)

Tarptautiniai žodžiai	Aiškinimas
<u>Trimurti</u>	Trijatis, trys dievystės: Brahma, Višnu ir Giva.
Uraganas, Orkanas	baisus vesulas

8 PRIEDAS. Svetimžodžiai (žodžių junginiai posakiai) be kilmės žymos

Tarptautiniai žodžiai	Aiškinimas
<u>Aceront</u>	svietas požeminis
Altruizmas	jausmas priešingas egoizmui, maloneartymo
Analfabet	nežine skaityt ir rašyt
<u>Anarchija</u>	beredo
<u>Anonimas</u>	bevardis
<u>Antagonista</u>	priešginys
<u>Antropofagas</u>	žmogrijys
<u>Apagė</u>	atsitrauk, eik sav
<u>Apostata</u>	atsiskyrelis
<u>Ariškos kalbos</u>	indo europiškos kalbos
Atakas	užpuolimas
Atmosfera	oras pagal žemę
<u>Atomas</u>	nedalinamas, mažiause dalele
<u>Audiatu et altera pars</u>	tegu bus ir antra puse išklaudyta
<u>Augurai</u>	žinovai senoves Romoje
<u>Aut Caesar, aut nihil</u>	arba Cezaru, arba niekuom
<u>Aut – aut</u>	arba – arba
<u>Autobiografija</u>	aprašymas savo gyvenymo begio
<u>Autorius</u>	tvėrejas, rašytojus
<u>Autoritetas</u>	Pripažinimas sav augšto mokslo
Azotas	gazai, troškus oras
Bacterium	grybelytes, ligu sekla
Bakcilles	gyvunai mikroskopinei
Banicija	ištremimas, išginimas
Barbaras	pas graikus: priešas, tamsunas
Beletrista	pasakų rašejas
Bibliofilus	myles skaityt knygas
Biblioteka	surinkimas knygu

Tarptautiniai žodžiai	Aiškkinimas
Bijografija	aprašimas gyvenimo
Bufonas	niekšas
Buržuazija	miesčionu turčių luoma
Capite censi	Romoje vargingiause klasa gyventojų
Centrum	punktas vidurinis
<u>Data</u> arba <u>datum</u>	užžymejimas dienos, mėnesio ir metų
Delegatas	prigulmingas, pasiuntinys
Demokracija	žmonių valdžia priešinga aristokracijei (ponu valdžei)
Despotyzmas	valdžia kieta, skaudi
Dictum factum	pasakyta padaryta, gatava
Discipulus	mokėtinis
Dyeta	valgis laike ligos
Dysharmonija	nesantaika
Dyskursas	sankalbis
Ekvatorius	žemes linije po saule
Epika	skyrius poezijos
<u>Etnografija</u> arba <u>Antropologija</u>	aprašymas žmonių užsivedimu
<u>Farmazonas</u> (Frankmasonas)	masonas, netikšas
Fatum	likimas, laime
Fatyga	nusivarginimas
Filantropas	draugas Žmonijos
Filologas	mokslamylis
<u>Filozofas</u>	protomeilis
Fiziografija	aprašas prigimties
Fonografas	išradimas Edisono del suturejimo balso skambejimo itt.
Franko	valnas, apmoketas
Frantas	filintas, elegantas
Genijus	išsigimes, protingos dvases
Hypoteza	neužtikrinama tiesa
Ideja	nuomone
Illuminacija	šviesas uždegiotas
Iliustracijas	išpaveiksluotas
Improvizacija	dainavimas arba giedojimas iš galvos beprisitaissima
Inkliuzija	privienijimas

Tarptautiniai žodžiai	Aiškinimas
Inteligencija	mokslais apšviesta žmonija
Jurista	mokintas teisdarysteje
Kaceris	atskalunas, netikelis
Karikatura	juoku parstatimas
<u>Klapidras</u> arba <u>Klepiuras</u> ar <u>bu-</u> <u>dževalas</u>	laikrodys iš smilties ar vandens senoveje
Klasikai	senovės graikų tikriausi raštininkai
Mumija	balsamavotas, nesupuves lavonas
Novelle	apysaka prozaiška
Paleografija	žinojimas senų rankraščių ir mokejimas ju parskaityt
Panem et cirenses!	duonos ir žaislu (tai šauksmas romiečių laike nupuolimo žmoniškumo)
<u>Pargaminas, pargamentas</u>	skurinis poperis
Pari!	derekimes, lažinkimes
Parlamentas	susirinkimas pasiuntiniu viešpatystės, seimas, troba deputatu
Patricijei	Romos aristokratai, bajorai
Patrijotas	tevyinės mylėtojis
Pauza	partrauka muzikoje
Paidagogija	mokslas ape giara užauginima žmonijos
Per aspera ad astra	par erškečius pas žvaizdes
Perfekcija	tobulybe
Perpedes apostolorum	peščias, (kai apaštolas)
Planiglobus	žemės, ar dangaus abi pusės – piešinys
Plebejei	žema karta žmonių Romoje, jie 494 metuose pr. Kristu kovojo dėl laisvės su Patricijais
Pneumatologija	mokslas ape dvasės
Polemika	priešrašas, ginčas
Politeizmas	tikyba į daug dievų
Poste restante	ant gramatų ar siuntinio rašas: kad pats adresatas ateitu atsiimti
Praktika	visoks mėginimas
Pro domo sua	savęs apginimas
Pro formo	dėl mados
<u>Progresas; regresas</u>	pirmyn, atgal žengimas

Tarptautiniai žodžiai	Aiškinimas
Projektas	meginimas
Pro paganda	išplatinimas koku žiniu
Pro publico bono	del publikos gero
Prostitucija	atsidavimas palaidavimui ant pelno – kekšyste
Privatiškas	naminis, ne valdžios, ne publikos
<u>P. U. C.</u> = post urbem conditam	Po uždejimo miesto (Romo). 753 pr. Kristu, – nuo tos datos romenai skaitė metus
Quid novi?	Kas nauja girdetis?
Qui tacet concentire videtur	kas tyle, tas sutare
Quod capita tot sensus	kas galva tai protas
<u>Quo usque tandem, abutere patientia nostra?</u>	ligi kol tas? Kaip ilgai taip tvers?
Rabata	nulaidimas prekes kainos pirkinių
Ratafija	skyrius saldžios degtines
Realnas	tikras, gruntaunas
Rebus	mysla paveiksluota
Revolucija	parvertimas
Ritmas	eiles taktiškas
Scurra	romenu vargingas gyventojus
Solidariškai	taikei, atakančiai
Specialista	kas kokį mokslą geriausei išsilavines ir suprantas
Spektaklis	teatro išrodimas
Škicas	paveikslėlis nebaigtas, planas nurodytas, nurodytas punktas
<u>U. i.</u> (ut infra)	kaip žemiaus
Vampyras	kraujažindis, šikšnosparniu veisles. (pasakiškas)

9 PRIEDAS. Personalijos

Personalijos įvardijimas	Aiškinimas
<u>Aristoteles</u>	filozofas graikų mokytinis Platono 384–322 pr. Kristu
<u>Bruno Giordoni</u>	fil. 1550–1600. sudegintas Romoje
<u>Dante Alighieri</u>	poet. 1265–1321
<u>Darvinas Erazmas</u>	mokytas zoologas 1731–1802
<u>Darvinas Karalius Robertas</u>	naturalista ir keliauninkas 1809–1882

Personalijos įvardijimas	Aiškinimas
<u>Draperis</u>	rašt. 1811–1882
<u>Edisonas</u>	gimes 1847. Amerikoje
<u>Galilejus, Galileo</u>	fizikas 1564 – m 1642. Jis pirmasis suprato krutejimą pasaules. Jo žodžiai „ė pursori muove= o bet gi jė kruta“
<u>Gibbons</u>	raštininkas anglu 1737–1794
<u>Gutenbergis Jonas</u>	išradejis knygu spaustuves 1397–1468
<u>Herodotas</u>	tevas istorijos, pirmiausias raštininkas graikų 484–424 pr. Kris.
<u>Hippokrates</u>	tevas medicinos visų laikų 460–364 prieš Kristų
<u>Homeras</u>	graiku didis poeta IX. amž. pr. Kristų
<u>Humboldtas Frid. Henr. Alek.</u>	keliauninkas ir gamtininkas 1769–1859
Husas arba Gusas Jons	1369–1415. Sudegėtas „šventoje inkvizicijoje“
<u>Huxley</u>	zoologas ang. gim. 1825
<u>Konfucas, Kong=Fu=Tse</u>	tai filozofas Kynu 551–479. pr. Kristu
<u>Liebknechtas Vilhelmas</u>	gim 1826
<u>Pytagoras</u>	graikų filozofas 540–500. pr. Kristu
<u>Pytheas (Putejus) iš Massylijos</u>	pradžioj III. šimtmečio pr. Kristu. Jis apvažiavo Europą, jo raštai ir Lietuva siekias
Rousseau (Žan Žak Ruso)	literaturas, filozofas 1712–1778
<u>Shakespeare</u>	(Šekspiras Vilis) 1564–1616
<u>Sokrates</u>	žinomiausias graikų filozofas gimes 470 m. pr. Kristu, 69 metu budams valdžiai apskustas už bedievystę ir demoralizavimą jaunumenies par poeta Militozą, kalbetojį Likoną ir garborių Agitozą nuodais apduotas numire. Sokrates, yra tvoreju mokslėkos dialekcijos ir mokslingos jos metodos
<u>Straussas Dovidas Fridr.</u>	teologas, jis apraše „Gyv. Jezaus“ 1804–1874
<u>Tindalius</u>	raštininkas anglik. 1657–1738
<u>Volney</u>	francuzu rašejis 1757–1820
<u>Voltaire</u>	francuzu raš. 1694–1778
Vergilius	raštinink. gim 1470 m.
<u>Virgilius (Maro Publius)</u>	poeta romėškas 70–19 m. pr. Kristu
<u>Xanthus</u> iš Lidijos	garsus istorikas graikų gyveno V. ir VI. šimtmetij pr. Kristu

10 PRIEDAS. Posakiai

Posakis	Aiškinimas
<u>A. a. u. c. Anno ab urbe condita</u>	Metuose po sustatimo miesto (Romo)
<u>Ad feliciora tempera</u>	ant geresnių laikų
<u>Ad futuram memoriam</u>	ant amžino atsiminimo
<u>Ad diem dictum</u>	lig paskirtai dienai
<u>Amicus Plato sed magis amica veritas</u>	brangus man Platonas, bet teisybe brangesne
<u>Concordija res parve crescunt, discordia maximae dilabuntur</u>	Santaika užaugin mažus daigtus, nesutikimas labjausei nupuola
<u>Errare humanum est</u>	Klysti yra žmoniu daigtas
<u>Est modus in rebus</u>	yra gabumas ant visko
<u>In vino veritas</u>	vyne teisybe
<u>Audiatur et altera pars</u>	tegul bus ir antra puse išklaudyta
<u>Aut Caesar, aut nihil</u>	arba Cezaru, arba niekuom
<u>Aut – aut</u>	arba – arba
<u>Dictum factum</u>	pasakyta padaryta, gatava
<u>Nec locus ubi Troja fuit</u>	ne žymes, kur Troja buvo. – Kas puole tas prapuole
<u>Nec plus ultra</u>	niekas ant to
<u>Nolens volens</u>	noroms nenoroms
<u>Nomina sunt odiosa</u>	vardo išmainimas yra nesavas
<u>Non plus ultra</u>	nieks geriaus
<u>Nosce te ipsum</u>	žinok pats sav
<u>O tempora! O mores!</u>	O laikai! o papročiai
<u>Panem et ciresens!</u>	duonos ir žaislu (tai šauksmas romiečiu laike nupuolimo žmoniškumo)
<u>Pari possu</u>	lygiu žengsniu, lyge miera
<u>Per aspera ad astra</u>	par erškečius pas žvaizdes
<u>Perpedes apostolorum</u>	pesčias, (kai apaštolas)
<u>Perpetuum mobile</u>	amžinas judejimas
<u>Prima caritas ab ego</u>	pirma malone nuo saves
<u>Pro domo sua</u>	saves apginimas
<u>Pro publico bono</u>	del publikos gero
<u>P. U. C. = post urbem conditam</u>	Po uždejimo miesto (Romo). 753 pr. Kristu, – nuo tos datos romenai skaite metus
<u>Qui tacet concentire videtur</u>	kas tyle, tas sutare

Posakis	Aiškkinimas
Quod scripsi, scripsi	ką parašiau, parašiau
Quod capita tot sensus	kas galva tai protas
<u>Quo usque tandom, abutere patientia nostra?</u>	ligi kol tas? Kaip ilgai teip tvers?
<u>Qui vivra verra</u>	kas bus gyvas pamatys
Redde quod debes	atiduok kam kaltas
Respice finem	žiurek galo
Risum tenentis amici	Nesijuokite draugai. (Iš poezijos Horacijaus)
Salva venia	su atlaidimu
Sapienti satis	gudrei galvai žodžio gana, - išmintingam žodžio pakanka
Semper idem	vistas pats
Se non è vero è ben trovato	jei tas ir neteisybe, tai bent gerai pramanyta
Sic fata tulere	teip likimas norejo
<u>Sic volo, sic jube</u>	teip nor, teip ir išrodo
Si deis placet	jai dievai leis
Si fibula vera	jei tai teisybe
Simplex servus Dei	žmogus prastas, neapšviestas
Similija similibus curantur	toks tokiu gydo, panašei panašiu gydo
Sit tibi terra levis	tegul tau žeme bus lengvi
Si vis pacem parabellum	jei nori ramybes, taisykis į kova (muši)
Taliter – quoliter	kaip – teip
Tantum – quantum	ties – kiek
Tarde venientibus ossa	kas pasivelino, tas savę skriaudžia
<u>Tempora mutantur, et nos mutamus in illis</u>	laikai parsimaino ir mes su jais
Tobe ar not to be	(išt.: tu bi or not tu bi), but ar nebut (Šekspiro iš Hamleto)
Ubi bene ibi patria	kur gerai, ten tevyne
Unquibus et rostro	gintis visais spekais (nagais ir snapais)
Unitis viribus	suvienitomis spekomis
Usque ad finem	ligi galo
Vae victis!	beda pavergtiems
Veni, vidi, vici	atejau, pamačiau, pargalejau
Verba volent, scripta manent	žodis nulekia, raštas pasilieka

Posakis	Aiškkinimas
Verbum nobile, debet esse stabile	žodis duotas, turbūt daturetas
Vita brevis, ars longa	gyvenimas trumpas, trusas ilgas
Volens nolens	norent nenorent

11 PRIEDAS. Žodžių junginiai

Žodžių junginiai	Aiškkinimas
<u>Absoliutiška monarchija</u>	neaprubežiuota valdžia monarcho
<u>Ad exemplum</u>	pavaizdan
<u>Ex abrupto</u>	bepresitaisimo, išnejučių, netiketai
<u>Ex capite</u>	iš galvos; nuo pradžios
<u>Ariškos kalbos</u>	indo europiškios kalbos
<u>Capite censi</u>	Romoje vargingiause klasa gyventojų
<u>Nefasti dies</u>	nelaimės dienos
<u>Non licet</u>	nelaista
<u>Poste restante</u>	ant gromatų ar siuntinio rašas: kad pats adre- satas ateitu atsiimti
<u>Post festum</u>	po šventės, po visam, kas pasivelines
<u>Pro forma</u>	del mados
<u>Pro memoria</u>	del atminties
<u>P. s. = post scriptum</u>	prierašas po bele kokio rašto
<u>Quantum satis</u>	lig soties
<u>Quid novi?</u>	Kas nauja girdetis?
<u>Qui vive?</u>	kas given? Kas ten?
<u>Sit saluti</u>	ant sveikatos
<u>Socius amaris</u>	draugas meiles
<u>Socius doloris</u>	bendras skausmų
<u>Sua sponta</u>	gera valia
<u>Sub divo</u>	po tyru dangum
<u>Sui generis</u>	savotiškas
<u>Suum cuique</u>	atiduok kam kas prigule
<u>U. C. (urbis conditos lot.)</u>	data: nuo uždejimo miesto (Romo)
<u>U. i. (ut infra)</u>	kaip žemiaus
<u>U. s. (ut supra)</u>	kaip augšcaus
<u>Vis à vis</u>	prieš, prieš priešais

LITERATŪRA

- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Gusmani Roberto 1987: Interlinguistica. – *Linguistica storica*. Roma: NIS., 87–114.
- JŠPT – *Joniškio šnektų pratimai ir tekstai*, ats. red. Janina Švambarytė, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2001. CD – Šiauliai: Dipolis, 2005.
- Križinauskas Juozas, Smagurauskas Stasys: *Vokiečių–lietuvių kalbų žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslo, 1992.
- Lanza Stefano: *Italų kilmės žodžiai (italizmai) ir jų adaptacija Lietuvių kalboje*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2009.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, par. Kazys Morkūnas, red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- LKTCH – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaite, Edmundas Trumpa, mokslinė red. Laima Grumadienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004.
- Sabaliauskas Algirdas: *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslo, 1990.
- Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*. Skaitytojams palengvinimas, sudarė Jurgis Šlapelis. Tilžė: E. Jagomasto spaustuvė, 1907.
- Tarptautinių žodžių žodynas*, ats. red. V. Kvietkauskas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
- Tarptautinių žodžių žodynas*, ats. red. Algimantas Kinderys. Vilnius: Alma Littera, 2001.
- Vėlius Norbertas 1974: M. Slančiauskas – folkloro rinkėjas. – *Šiaurės Lietuvos pasakos*. Surinko Matas Slančiauskas. Vilnius: Vaga, 22–30.

*The Dictionary = From Encyclopaedia.
1903 – The Manuscript Dictionary
of Matas Slančiauskas*

SUMMARY

The manuscript heritage of linguistic subjects by Matas Slančiauskas (21/02/1850 – 11/03/1924) devoted to scientific community and society is not yet known to its full extent. The article presents the manuscript *The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903* and its transcript *Šioks, toks žodynėlis* [Some Dictionary] 1910 which are both stored in the department of History of Šiauliai museum “Aušra”. The code of the dictionary is ŠAM GEK 15819, the code of

the collection and inventory number is I–R 196. The code of the transcript *Šioks, toks žodynelis* is ŠAM GEK 15814, the code of the collection and inventory number is I–R 130.

422 words are presented in *The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903* The transcript *Šioks, toks žodynelis* 1910 contains five words (word combinations) less (417 words in total). In *the Dictionary* of 1903 the following references are made: 172 words are referred to be of Latin origin, 69 words are referred to be of Greek origin, 26 words are referred to be of French origin and 14 words are referred to be of English, German, Italian and Sanskrit origin; 116 words have no reference to the origin. 30 personalia, 64 expressions and 27 word combinations and abbreviations are provided in the dictionary.

The composition of *The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903* and its transcript *Šioks, toks žodynelis* 1910 by Slančiauskas stands the same as the one of the contemporary international word dictionaries: the words are presented in alphabetical order, emphasised words are defined in different ways (by one word, synonym pairs, word collocations, relations to Lithuanian associations); the majority of words contain an origin reference (abbreviations: lot., gr., angl., itt., vok. and etc.). The manuscripts contain names of famous researchers of various scientific areas (philosophers, writers (prose and poetry), historians, theologians, travellers, inventors, and etc.); the abbreviations of widely used words, collocations and sayings are also present in the dictionary.

The manuscripts maintain the features typical to subdialect of West highlanders around Šiauliai (immutable *an, am, en, em*; hardening of consonant *l* (in front of *e, ė, ė, ei*) and palatalization; shortening of unstressed ending; adding *j* in front of *e, ie* and etc.; various morphological instances (suffixes, athematic verb forms, full adverbial forms, and etc.) and some syntactic subjects (especially concerning the use of prepositional constructions).

The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903 and its transcript *Šioks, toks žodynelis* 1910 can be attributed to the lexicographic history of loanwords in Lithuania i.e. to the lexicographic history of international word dictionaries. *The Dictionary = From Encyclopaedia. 1903* and its transcript *Šioks, toks žodynelis* 1910 demonstrate the conditions for the occurrence of the dictionary of loanwords. The transcription of the *Dictionary* of 1903 could have served as the aim of learning (the author presupposes that there might be more transcripts). The manuscripts reveal the necessity to systematically arrange the loanwords and the instigation to compile *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelis* 1907 by Jurgis Šlapelis [the Dictionary of Loanwords and Unknown Words]. Thus, the early period of the lexicographic history of loanwords could be dated earlier in four years and start not with a Dictionary by Šlapelis, but with the Dictionary of 1903 (from 1903 to 1936).

Įteikta 2014 m. rugsėjo 4 d.

JANINA ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5., LT-10308 Vilnius, Lietuva
janinasvambaryte@zebra.lt